

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

**Ж. БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 13.23.675 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК 78 (075.8)

Ахметова Аймкуль Кадирбаевна

**МУЗЫКА МУГАЛИМИН КЕСИПТИК ДАЯРДООДО ПЕДАГОГИКАЛЫК
ТЕХНИКАСЫН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ТЕОРИЯЛЫК ЖАНА
МЕТОДИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ**

13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы

педагогика илимдеринин доктору илимий даражаны
изденип алуу үчүн диссертациянын

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек - 2023

Иш К. Тыныстанов атындагы Ысык-Көл мамлекеттик университетинин педагогика жана психология кафедрасында аткарылды.

Илимий кеңешчи:

Мааткеримов Нурсапар Оролбекович

педагогика илимдеринин доктору, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин педагогика факультетинин профессору

Расмий оппоненттери:

Сыдыхов Бахыт Дикамбаевич

педагогика илимдеринин доктору, доцент Абай атындагы Казак улуттук педагогикалык университетинин доценти

Кишкашбаев Тлеугали Аширбекович

педагогика илимдеринин доктору, профессор, «Астана шаарынын тилдерин жана архивдик иштерин өнүктүрүү боюнча башкармалыгынын» жетекчиси

Шкутина Лариса Арнольдовна

педагогика илимдеринин доктору, Е.А.Букетов атындагы Караганда мамлекеттик университетинин Мектепке чейинки психология-педагогикалык даярдыгы кафедрасынын профессору

Жетектөөчү мекеме:

М. Ауэзов атындагы Түштүк-Казахстан мамлекеттик университетинин “Кесиптик окутуу” кафедрасы (160000, Шымкент шаары, Байтурсынова көчөсү, 214)

Диссертациянын коргоосу 2023-жылдын 25-октябрында саат 13⁰⁰ И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 13.23.675 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот.

Дареги: Бишкек ш., Раззакова көчөсү, 51.

Диссертация менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети-нин (720026, Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51), Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин (720033, Бишкек ш., Фрунзе көчөсү, 547) илимий китепканаларынан жана <http://www.arabaev.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2023-жылдын 25-сентябрында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, педагогика
илимдеринин доктору, доцент

А.К. Чалданбаева

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу илимий билимдер жаатындагы бардык тармактарда олуттуу өзгөрүүлөргө алыр келген заманбап коомдо болуп жаткан бир катар объективдүү жана субъективдүү факторлор, социалдык жана экономикалык өзгөрүүлөр менен шартталган. Казахстан Республикасынын дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине интеграциялануусу прогрессивдүү идеяларды жана технологияларды ишке ашырууда чыгармачыл потенциалга ээ, илим жана билим берүүнү өнүктүрүүнүн стратегиялык милдеттерин конструктивдүү чечүүгө жөндөмдүү болгон заманбап адистин инсандык сапаттарын калыптан-дыруунун жолдорун издөөдө жогорку педагогикалык билим берүү системасын модернизациялоо процессин шарттады.

Казахстан Республикасынын билим берүү системасынын маанилүү милдет-тери болуп төмөнкүлөр эсептелет:

1) инсандын чыгармачыл, руханий жана физикалык мүмкүнчүлүктөрүн өнүктүрүү, саламат жашоо образынын жана адептүүлүктүн бекем негиздерин калыптандыруу, индивидуалдуулукту өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү жолу ар-кылуу интеллектти байытуу, бул жаш музыкант адистин кесиптик өсүүсү үчүн зарыл болуп эсептелет;

2) окутуунун жаңы, анын ичинде, коомдун жана эмгек рыногунун өзгөрүлүп туруучу керектөөлөрүнө кесиптик билим берүүнү ыкчам ыңгайлаштырууга өбөлгө түзүүчү кредиттик, маалыматтык-коммуникациялык технологияларын жайылтуу жана натыйжалуу пайдалануу;

3) окуучуларды жана башкаларды кесиптик шыктандырууну камсыздоо.

Акыркы кезде педагогикалык чеберчиликтин жогорку деңгээлине ээфундаменталдуу теориялык билимдерди практикалык жөндөмдөр жана көндүмдөр менен билги айкалыштыра алган педагог-музыкантты даярдоо маселесине болгон кызыгуу күч алды.

Педагогикалык илимдеги актуалдуу маселелерди өнүктүрүүгө Казахстандын (Р. М. Кондубаева, А. К. Кусаинов, Г. К. Нургалиева, А. П. Сейтешев, С. А. Узакбаева, Н. Н. Хан, Н. Д. Хмель ж.б.) жана Кыргыз Республикасынын (Н. А. Асипова, Д. Б. Бабаев, И. Б. Бекбоев, И. С. Болджурова, К. Д. Добаев, Ж. К. Ка-ниметов, Н. О. Мааткеримов, Э. М. Мамбетакунов, А.М. Мамытов ж.б.) белгилүү окумуштуу-педагогдору өз салымдарын кошкон.

Илимий адабияттарга жүргүзгөн биздин атайын иликтөөлөрүбүз: философия жаатында (М. С. Каган, Н. И. Киященко ж.б.), музыка таануу жаатында (В. В. Медушевский, С. В. Назайкинский, Г. С. Тарасов ж.б.), театралдык педагогика жаатында (П. М. Ершов, К. С. Станиславский ж.б.), музыкалык-педагогикалык даярдоо жаатында (Э. Б. Абдуллин, Л. Г. Арчажникова, С. А. Жакаева, Т. В. Осадчая ж.б.) көрсөткөндөй, болочок музыка мугалиминин педагогикалык тех-никасын калыптандыруу көйгөйлөрүн изилдөөнүн бардык деңгээлдеринде же-тиштүү методологиялык негиздерге ээ.

Изилденип жаткан маселени ишке ашыруунун ийгиликтүүлүгү, биздин көз карашыбызда, музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун алкагында курч байкалуучу **карама-каршылыктарды** чечүү үчүн эн

маанилүү шарттардын бирин түзөт, алардын ичинен төмөнкүлөрдү бөлүп кароого болот:

- кесиптик милдеттерди чечүү процессинде болочок адисти педагогикалык техникаларды колдонууга аралаштыруу зарылдыгы менен бул багытта алардын даярдыгынын жетишсиздиги ортосунда;

- педагогикалык технологиялар жаатында колдонулуучу заманбап изилдөөчү мамилелер арсеналы менен натыйжалуу пайдалануусу үчүн музыка мугалиминде алардын жоктугу ортосунда;

- музыка мугалиминин ишинде педагогикалык техникага тиешелүү маселелерди илимий-теориялык жактан изилдөөнүн өтө зарылдыгы менен алардын музыкалык билим берүү педагогикасы жаатында дээрлик сабатсыздыгы ортосунда.

Диссертациянын темасынын илимий изилдөөлөр программасы менен байланышы:

Диссертациялык изилдөө Абай атындагы Казак улуттук педагогикалык университетинин (Abai University) музыкалык билим берүү жана хореография кафедрасынын илимий-изилдөө иштеринин пландары менен тыгыз байланышкан.

Изилдөө максаты: ЖОЖдук даярдоодо болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу мазмунунун жана методикасынын теориялык негизделиши жана практикалык иштеп чыгуусу.

Изилдөө милдеттери:

1. Заманбап музыкалык билим берүүдө болочок адистин кесиптик педагогикалык ишмердигинин маңыздык жана мазмундук мүнөздөмөсүн бүтүндөй негизделиши максатында илимий-педагогикалык адабияттарга илик жүргүзүү.

2. Кесиптик компетенттүүлүгүнүн негизинде музыка мугалиминин ишмердигинин башкы аспабы катары педагогикалык техника методологиясын теориялык жактан негиздөө.

3. Педагогикалык техниканы калыптандыруунун кесиптик базасын негиздөө жана болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасынын компоненттерин изилдөөнүн усулдарын ачып берүү.

4. Музыкалык-билим берүү ишмердигинде педагогикалык техниканы калыптандырууда студенттерди даярдоонун концептуалдык-дидактикалык моделин түзүү.

5. Музыка мугалиминин педагогикалык техникасынын атайын ыкмаларын жана каражаттарын мүнөздөө, маалыматтык жана коммуникациялык технологиялардын ордун жана ролун аныктоо.

6. Болочок музыкант адистин педагогикалык техникасын калыптандыруу процессинин натыйжалуулугун текшерүү максатында педагогикалык эксперимент жүргүзүү.

Иштин илимий жаңылыгы:

1. Компетенттик мамиленин негизинде болочок музыка мугалиминин кесиптик педагогикалык ишмердигинин маңыздык жана мазмундук мүнөздөлүшү үчүн зарыл болгон адабияттарга толугу менен илик жасалды.

2. Кесиптик компетенттүүлүктүн негизинде адистин ишмердигинин ыкмаларынын, каражаттарынын жана эң башкы аспабынын жыйындысы катары каралуучу «болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» түшүнүгүнүн маңыздык мазмуну теориялык жактан негизделди.

3. Биринчи жолу музыкалык билим берүү ишмердигинде педагогикалык техниканы калыптандыруу үчүн студенттерди даярдоонун концептуалдык-дидактикалык модели түзүлдү, ал өзүндө төмөнкүлөрдү камтыйт: мугалимдин окуучулар менен коммуникативдик баарлашуусунун тутумдук линиялары; актёрлук-педагогикалык чеберчиликтин элементтери; педагог-музыканттын артыкчылыктуу жеке кесиптик сапаттары; компоненттер (мотивациялык-бүтүндүк, мазмундук-коммуникативдик, көркөм-операциялык); концептуалдык мами-лелер (инсандык, аксиологиялык, ишмердиктик).

4. Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун атайын ыкмалары жана каражаттарына мүнөздөмө берилди, аларга төмөнкүлөрдү киргизүүгө болот: педагог-мугалимдин окуучуларга жеке таасир этүүсүн иш-ке ашыруудагы актёрлук жөндөмү; анын педагогикалык ишмердигиндеги вер-балдык жана вербалдык эмес баарлашуу каражаттары; музыкалык ишмердиктин ар кандай кырдаалдарында мугалимдин өзүн өзү педагогикалык жөндөөсү ж.б. Маалыматтык жана коммуникациялык технологиялардын орду жана ролу анык-талды.

5. Музыка мугалимин даярдоодо педагогикалык техниканы калыптандыруунун шарттары, студенттерге таасир этүүнүн тышкы жана ички каражаттары системдүү аныкталды; көйгөйлүү-диалогдук кырдаалдар пайдаланды; педагог-музыкант инсандын жеке өзгөчөлүктөрү эсепке алынды; ишке ашыруу формалары көрсөтүлдү (өз алдынча иштер, лекциялар, практикалык сабактар, элективдик дисциплина, музыка сабагын уюштуруу жана өткөрүү).

6. Биринчи жолу даярдалган «Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» элективдик дисциплинасынын жана диагностикалоочу аспаптарды иштеп чыгуу жана көнүгүүлөрдүн комплексин камтыган музыкалык-актёрлук аутотренингдин материалдарына негизделген музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун автордук методикасы иштелип чыкты. Студенттерди окутуу процессинде педагогикалык техниканы калыптандырууда музыкалык-педагогикалык маселелердин жаңыча сапаттуу чечилишинин чыгармачылык менен өзгөрүлгөн ыкмаларына ээ болуусу, окуучулар менен баарлашууда те-рең коммуникативдик байланышуу процессинде жеке потенциалды мобилизациялоого жол берет.

Алынган натыйжалардын практикалык мааниси:

- компетенттүү мамиленин негизинде музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу методикасы иштелип чыгып, жогорку мектептин окуу процессинде жайылтылган;

- баалоо критерийлерин жана көрсөткүчтөрүн, чыгармачыл тапшырмалардын системасын камтыган музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу деңгээлдерин диагностикалоонун методикасы аныкталды;

- «Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» элективдик дисциплинасынын сунушталган тематикалык сабактары жана музыкалык-актёрлук ауто-

тренинг педагог-музыкантты даярдоодо жогорку жана орто окуу жайларында ийгиликтүү ишке ашырылышы мүмкүн;

- изилдөө материалдары музыка мугалимин педагогикалык техника менен тааныштыруу жана практикалык ишмердикте аны андан ары өнүктүрүү максатында методикалык иштеп чыгууларга кошумча маалымат иретинде квалификацияларды жогорулатуу курстарында колдонулушу мүмкүн.

Алынган натыйжалардын экономикалык мааниси: болочок музыка мугалиминин кесиптик даярдыгында педагогикалык техниканы калыптандыруу-нун сунушталган теориялык жана методикалык негиздеринин системасы өзгөр-түүчү жана кесиптик компетенцияларга ээ чыгармачык жигердүү бүтүрүүчүл-өрдү даярдоону камсыздайт. Изилдөөнүн натыйжаларын ЖОЖдун иш тажрый-басында жайылтуу окутуу усулдарын оптималдаштырууга, келечекте диссертациялык изилдөөнүн материалдарын колдонуу менен жаңы дидактикалык материалдарды жана окуу колдонмолорун чыгарууга мүмкүндүк берет.

Коргоого сунушталуучу негизги жоболор:

1. Теориялык жана методологиялык адабияттардын негизинде компетенттүү мамиленин жардамы менен болочок музыка мугалиминин кесиптик даярдыгынын маңыздык жана мазмундук мүнөздөмөсүн карап чыгуу.

2. Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу боюнча методологиялык негиздерди жана изилдөө усулдарын анализдөө.

3. Музыкалык билим берүү ишмердигинде педагогикалык техниканы калыптандырууда студенттерди даярдоонун концептуалдык-дидактикалык моделин мазмуну.

4. Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун атайын ыкмаларынын жана каражаттарынын теориялык негиздерин ачып берүү, маалыматтык жана коммуникациялык технологиялардын ордун жана ролун аныктоо.

5. Болочок адис-музыканттын педагогикалык техникасын калыптандыруу ыкмаларына үйрөтүү процессин уюштуруу шарттарынын мүнөздөмөсү.

6. Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандырууда эксперименталдык изилдөөнүн этаптарынын жыйынтыгы.

Издөнүүчүнүн жеке салымы. Болочок музыка мугалиминин кесиптик ишмердигинде педагогикалык техниканы изилдөөнүн теориялык-методологиялык анализи жүргүзүлдү; анын атайын ыкмалары жана каражаттары аныкталды жана теориялык жактан негизделди; музыкалык билим берүүдө педагогикалык техниканы калыптандыруунун технологиясы аныкталды; музыкалык билимберүү ишмердигинде болочок адистин педагогикалык техникасын калыптандыруу процессинин педагогикалык шарттары жана методикалык коштолуусу ачылып берилди; педагогикалык техниканы калыптандырууда студенттерди даярдоонун концептуалдык-дидактикалык модели эксперименталдык жактан апробацияланды; практикалык тренинг жана «Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» элективдик дисциплинасы иштелип чыкты.

Изилдөөнүн жыйынтыгын апробациялоо жана жайылтуу. Диссертациянын материалдары жана изилдөөнүн негизги концептуалдык жоболору **11** эл аралык, **22** республикалык илимий-теориялык жана илимий-практикалык конференцияларда 2009-жылдан 2020-жылга чейин талкууга алынды жана он пикир-лерге ээ болду: Россия Федерациясы (Москва, Санкт-Петербург, Пермь); Казах-стан Республикасы (Алматы, Астана, Талдыкорган, Кызылорда, Костанай); Кыр-гыз Республикасы (Бишкек, Каракол); Түркия, Пакистан, Германия.

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышынын толуктугу. Изилдөөнүн негизги жоболору, корутундулар жана изилдөөнүн жыйынтыктары **2** монографияда (орус, англ.); **5** окуу куралында; «Музы-калык билим берүү» бакалавриат адистиги боюнча ББП (билим берүү програм-маларында); **38** илимий-усулдук макалада, алардын ичинен **19** макала РК ББМ билим берүү жана илим жаатында көзөмөлдөө комитети тарабынан сунуштал-ган, лицензияланган басылмада жарык көргөн; **19** макала жакынкы жана ыраакы чет өлкөлөрдө, анын ичинде 3 – Scopus жарык көргөн.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү: диссертация киришүүдөн, төрт баптан, корутундудан, колдонулган адабияттардын тизмесинен, тиркемеден турат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө болочок музыка мугалиминин кесиптик даярдыгында педагогикалык техниканы калыптандыруунун учурдагы абалына кыскача баа берилди, изилдөө темасынын актуалдуулугу негизделди, педагогикалык илимде жана практикада көйгөйдүн иштелип чыгуу деңгээли мүнөздөлгөн. Изилдөөнүн максаты жана милдеттери аныкталды, илимий жаңылыгы, теориялык жана практикалык мааниси түзүлдү, коргоого сунушталуучу жоболор көрсөтүлдү, изилдөөнүн жыйынтыгын апробациялоо жана жайылтуу тууралуу маалыматтар берилди.

Биринчи бөлүмдө **«Педагогикалык техниканы калыптандырууда компе-тенттүү мамиленин негизинде болочок музыка мугалимин кесиптик даяр-доонун теориялык негиздери»** аталыштагы биринчи бапта адабияттарга илик жүргүзүү аркылуу кесиптик даярдоону жакшыртуунун натыйжалуу жолдорун издөө менен белгиленген педагогикалык теориядагы жана практикадагы багыт-тар көрсөтүлгөн. Алардын негизин элдик билим берүү системасы, коом тарабы-нан аталган профилдеги адисдикке карата коюлуучу негизги талаптар схема түрүндө чагылдыруучу мүмкүн болгон профессиограммаларды иштеп чыгуулар түзөт. Мамлекеттик документ катары профессиограмма өзүндө болочок мугалим үчүн зарыл болгон кесиптик жана адеп-ахлактык, этикалык сапаттардын, анын ичинде студенттерди кесиптик даярдоонун каражаттарын, формаларын жана критерийлерин эске алуучу кеңири квалификациялык мүнөздөмөлөрдүн жыйын-дысын камтыйт.

Профессиограммалардын өнүгүү тарыхында өзүнүн этаптуулугу байкалат, алардын алгачкы түзүүчүлөрүнүн бири болуп П. М. Парибок эсептелет. Автор өзү иштеп чыккан мугалимдин профессиограммасын сунуштап жатып, «педагогикалык кесип кесипкөйдүн айрым элементардык сапаттары менен гана эмес,

алардын айкалышынын өзгөчө көп түрдүүлүгү менен мүнөздөлөт» деген пикирге негизделген. Педагогикалык профессиограмманын өз вариантын сунуштаган кийинки изилдөөчүлөрдүн катарында Н. Д. Левитовду, С. Л. Рубинштейнди ж.б. белгилеп кетүүгө болот.

«Педагогикалык кесипкөйлүк» түшүнүгүнө негизделүү менен, В.А. Сласс-тёнин новатордук педагогикалык тажрыйбанын үч тибине салыштырмалуу мугалимдин кесипкөйлүгүнүн үч квалификациялык деңгээлин мүнөздөйт: кесипкөй мугалим (репродукциялык деңгээл); новатор мугалим (продуктивдүү деңгээл); изилдөөчү мугалим (чыгармачыл деңгээл).

Бул бапта жаш адистерди сапаттуу даярдоону камсыздоо максатында педагогикалык кесипкөйлүктүн так жана системдештирилген стандарттарын негиздөө, зарыл экендиги көрсөтүлгөн, аларды иштеп чыгуу кесипкөйлүк көйгөйлөрүнө тиешелүү илимий изилдөөлөрдөн ажырымда кароого мүмкүн эмес.

Жалпы караганда, педагогикалык ишмердик жалпы маданий, жалпы теориялык, атайын жана психология-педагогикалык билимдердин, бул билимдерди өз-үнүн тарбиялануучуларына берүү жана кесиптик ишмердигин өз алдынча оңдоо жөндөмдөрүнүн жыйындысынан түзүлөт. Анын ийгиликтүү болуусу, басымдуу учурда, ага ар тараптуу тыгыз карым-катышуу менен мамиле кылууга мүмкүн-дүк берүүчү бекем теориялык базанын болуусу, **илимий негизделген принцип-тер** менен аныкталып турат. Алардын ичинде **системдүүлүк жана бүтүндүк** сыяктуу методологиялык принциптер, ошондой эле кесипкөй педагогикалык ишмердикти калыптандырууда **теория менен практиканын байланышы** өзгөчө мааниге ээ.

Кесиптик педагогикалык ишмердиктин негиздерин калыптандырууда маанилүү уюштуруучу ролду **теория менен практиканын байланышы** ишке ашырат.

Болочок адистин кесиптик педагогикалык ишмердигинин негизги **функция-ларынын** мүнөздөмөсү болуп анын маңызынын жана мазмунунун теориялык аң-далышынын акыркы стадиясы эсептелет, мында, биринчи кезекте, **таанып билүүчүлүк функция** аныкталат. Анын мааниси окуучунун ишке ашыруучу таанып билүүчүлүк ишмердигинин жүрүшүндө калыптануучу кесиптик кызыкчылык-тарынын, анын ыктоолорунун жана керектөөлөрүнүн туруктуу чөйрөсү анын би-лимге болгон суусоосу жана сезимталдыгы менен курчалган чыгармачыл ой жү-үгүртүүсүнө түздөн-түз таасир этүүсүндө көрүнүп турат.

Коммуникативдик функция бири-бирине сый мамиле кылуу, ишкерлик, бири-биринен талап кылуу, чыгармачыл кызматташуу жана өз ара түшүнүшүү сезимдерине негизделген, окутуучунун айрым студенттер же окуучулардын тай-палары, ошондой эле педагогикалык жамааттын башка мүчөлөрү менен карым-катышуусунда көрүнүп турат.

Кесиптик педагогикалык ишмердүүлүктү калыптандыруунун ийгиликтүү болуусу, басымдуу учурда, бул процесске болочок музыка мугалиминин өзүнүн таалим-тарбиялык ишмердигин долбоорлоодо байкалуучу **конструктивдүү функциясынын** катышуусунан көз каранды.

Болочок мугалимдин кесиптик педагогикалык ишмердигинин калыптануу деңгээлинин конкреттүү ишке ашырылуусу **ишмердиктик-практикалык функ-ция** болуп эсептелет, ал мугалимдин алган билимдерин ишмердиктин өзгөрүп туруучу бардык шарттарында иш жүзүнө ашыра алуучу педагогикалык жөндөм-дүүлүгүн жана жөндөмүн мүнөздөйт. Бул учурда ар кыл педагогикалык кырдаал-дарды чечүүгө чыгармачылык менен мамиле жасоо, педагогикалык кесипкөй-лүктүн «сырларын» ачууда жетишкен жыйынтыктарды өз алдынча жана сынчыл баалай билүүсү зарыл.

Заманбап билим берүүдө компетенттүү мамиле өнүгүү жана кеңири колдонуу стадиясында турат. Батыш-европалык педагогикалык тажрыйбалар практикасынан алынып, ал XX к. аягы – XXI кылымдын башында россиялык (А.Л. Анд-реев, О.Н. Арефьев, А.С. Белкин, В. А. Болотов, А.А. Вербицкий, Э. Ф. Зеер, И.А. Зимняя, Г. К. Селевко, В. В. Сериков, Е. А. Сорокумова, Ю. Г. Татур, Д.И. Фельдштейн, А. В. Хуторской ж.б.) жана казахстандык (К. Е. Аюпова, Т.А. Кара-жигитова, Ш. Т. Таубаева, Л. А. Шаяхметова ж.б) көптөгөн окумуштуу психо-логдордун, педагогдордун, социологдордун эмгектеринде изилдөөгө алынды.

Мына ушуга байланыштуу, Кыргыз Республикасынын жогорку билим берүү-үсүндө компетенттүү мамилени долбоорлоо жана ишке ашыруу маселеси төмөн-кү аспектилерде тыкыр изилденет: ЖОЖдо кесиптик даярдоодогу компетенттүү мамиленин маңызы, жогорку билим берүүнү стандартташтыруу, компетенттүү мамиленин талаптарын эске алуу менен жогорку мектептин ченемдик жана окуу-усулдук камсыздалышын иштеп чыгуу, кредиттик технологиялар боюнча билим берүү программаларын долбоорлоодо компетенттүү мамилени колдонуу (Т. А. Абдырахманов, Н.А. Асипова, К.Д. Добаев, А. М. Мамытов, А.К. Наркозиев); болочок мугалимдерде кесиптик компетенттүүлүктү калыптандыруу маселелери (Б.М. Алиева, Г. А. Джумагулова, А. С. Раимкулова, А. А. Тентимишева); боло-чок педагогдордо коммуникативдик компетенцияларды жана маданияттар ара-лык коммуникативдик компетенцияларды калыптандыруу маселелери (Т.А. Джороев, Т.А. Маковка). Мындан тышкары, окутуунун кредиттик жана маалыматтык-коммуникациялык технологияларын ишке ашыруу шартында ЖОЖдун студенттеринин кесиптик жана инсандык компетенцияларын калыптандыруу; ЖОЖдун гуманитардык адистиктеринин студенттеринин кесиптик полимаданий компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу маселелери каралган (Д.Б. Бабаев, М.Г. Сидорова ж.б.).

«Музыкалык билим берүү» багыты боюнча окуган студент окуу процессинде анын андан аркы кесиптик жана чыгармачыл калыптануусу үчүн зарыл болгон билимдерге жана жөндөмдөргө ээ болом. Ошону менен бирге эле, болочок музыка мугалимин кесиптик даярдоо маселесин изилдеп жатып, заманбап про-филдик окутуудагы айрым кемчиликтерди белгилебей коюга болбойт. Көпчүлүк студенттер жогорку окуу жайларында жалпы кабыл алынган, же алардын оку-туучулары үчүн адат болгон методика боюнча билим алышат. Жалпысынан, мындай педагогикалык мамиле кесиптик окутуунун алкагында өз орду бар, би-рок, ал ар бир студент үчүн эле ыңгайлуу жана

оптимальдуу боло бербейт. Мына ушул себептерден улам, болочок адистин – музыка мугалиминин кесиптик компетенциялардын калыптандыруу маселеси абдан маанилүү, ошондой эле аларды даярдоодо ББП (5B010600 – Музыкалык билим берүү адистиги боюнча билим берүү программаларына) жана элективдик курстарга өзгөчө көңүл бурулат.

Педагогикалык техника оң педагогикалык жыйынтыкка жетишүүдө колдонулуучу ыкмалардын жыйындысы катары каралуучу педагогикалык технологиянын мазмундук негизи болуп эсептелет. Мугалимдин ишмердигинде педагогикалык техниканы рационалдуу пайдалануу, биринчи кезекте, анын жеке чыгарма-чыл мүмкүнчүлүктөрү менен аныкталат.

Болочок мугалимдин кесиптик сапаттары катары педагогикалык техниканын калдыптануу критерийлери болуп: кептин керектүү темпин сактоо жөндөмү, дем алуу техникасына ээ болуусу, так дикция, байкоо жүүргүзүү жөндөмү, вербалдык эмес карым-катышуу техникасына ээ болуу, баарлашуунун демократиялык стилин пайдалануусу, адекваттуу өзүнө өзү баа берүүсү, өзүн сымбаттуу алып жүрүүсү, өзүн өзү көзөмөлдөө жана өзүн өзү жөнгө салуу техникасына ээ болуусу эсептелет.

Педагогикалык эмгекти уюштуруу ыкмалары боюнча алдыңкы жоболорду иштеп чыгуу үстүндө сыяктуу ири окумуштуу-педагогдор П.П. Блонский, С.Т. Шацкий, жана, албетте А.С. Макаренко эмгектенишкен, анын педагогикалык техниканын негиздерин өнүктүрүүгө кошкон салымы баа жеткис. А.С. Макаренко-конун пикири боюнча: «... кооз сүйлөп же ырдап койсо эле маанилүү эмес, ошондой эле өз оюн жана сезимдерин так жана ынандуу жеткире билүү маанилүү. Мунун баары – тарбиялык техниканын маселелери». Көрүнүп тургандай, ишмердиги ХХ кылымдын биринчи жарымына тиешелүү болгон залкар окумуштуу-педагогдордун, агартуучулардын эмгектеринде берилген теориялык көз караш-тары педагогикалык техниканын принципалдуу негиздерин иштеп чыгуу үчүн «плацдармды» түзгөн десек болот.

«Такшалган үндүн» (Э.А. Гришин), «кеп маданиятынын» (Ю.П. Азаров), «дикцияны туура тандоонун» (С.П. Баранов), «мимикалык жана пантомимикалык көркөмдүүлүктүн» (А. А. Румнев), «өзгөрүү жөндөмдүүлүгүнүн» (Г.И. Щукина), «педагогикалык аракеттерде темп сезиминин» (В.М. Коротков) зарылдыгы тууралуу тигил же бул деңгээлде педагогикалык техниканын өзгөчөлүү компетенциялары тууралуу кеп козгогон ар кыл илимий теориялардын авторлору өз пикирлерин айтышат.

Музыкалык билим берүүнүн теориясында жана практикасында болочок адистин кесиптик компетенциялардын калыптандыруу маселеси улам барган сайын актуалдашууда. Кесиптик компетенциялар «кесипкөйлүк» түшүнүгү менен тыгыз байланышкан, андыктан, негизги компетенцияларды калыптандырууда төмөнкү компетенцияларга өзгөчө басым жасалат:

Баалуулук-маанилик компетенция, А.В. Хутоскийдин пикири боюнча, эң түйүндүү компетенциялардын бири болуп эсептелет. Мындан тышкары, автор аталган компетенцияны түйүндүү эле эмес, калган бардык компетенциялардын ишин аныктап турган эң башкы компетенция катары белгилейт.

Жалпы маданий компетенция индивиддин ар кыл чөйрөлөрдө жана социалдык жана кесиптик ишмердиктер шартында багытталуусу боюнча жөндөмдүүлүктөрүн камтуу менен анын жашоо позициясын аныктайт. Бул компетенция, ошондой эле, өзүндө ички жана тышкы (социалдык) дүйнөнүн бири-бирине шай келүү факторун камтыйт.

Окуу-таанып билүүчүлүк компетенциясы – бул өз алдынча таанып билүү ишмердиги жаатындагы компетенциялардын жыйындысы. Ал өзүндө жалпы окуу, методологиялык, логикалык ишмердикти камтыйт. Окуу-таанып билүүчү-лүк компетенцияны калыптандыруунун негизи катары мотив эсептелет.

Коммуникативдик компетенция – бул кесиптештер, коом мүчөлөрү, жакын чөйрөдөгүлөр менен баарлашуу үчүн шарттарды түзүүчү билимдерден, жөн-дөмдөрдөн жана көндүмдөрдөн туруучу комплекс.

Маалыматтык компетенция – жаңы маалыматтык технологиялардын каражаттары менен социалдык-кесиптик милдеттердин белгилүү бир чөйрөсүн че-чүүдө билимдерге, жөндөмдөөргө, көндүмдөргө жана аларды колдонууда таж-рыйбага ээ болуу, ошондой эле кесип жаатында өз билимдерин жана тажрыйба-сын өнүктүрүү жөндөмү.

Сыпатталган мүнөздөмөлөргө таянуу менен, ошондой эле педагогикалык техниканын негизги касиеттери тууралуу диссертацияда берилген илимий-теориялык формулировкаларга ылайык, биз анын төмөнкү аныктамасын беребиз: *«Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы ыкмалардын жана каражаттардын жыйындысы катары чыгармачыл-продуктивдүү баарлашуунун жүрүшүндө эмоционалдык абалды билги башкаруу жана карым-катышты уюшту-рууда маданий-кептик көндүмдөрдүн жардамы менен коммуникативдик таа-сир этүү ыкмаларын колдонууда окуу-тарбиялык процесстин кубаттуу актива-тору жана жөндөөчүсү катары каралат».*

Экинчи **«Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу боюнча изилдөө усулдары жана материалдары, методологиялык негиздери»** аталыштагы бапта педагогикалык техниканы калыптандыруунун методологиялык базасын калыптандыруу жана болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасынын компоненттерин изилдөө усулдары, музыкалык билим берүү ишмердигинде педагогикалык техниканы калыптандырууда студенттердин даярдыгынын концептуалдык-дидактикалык модели, ошондой эле төмөнкүлөр каралды:

Изилдөө объекти: жогорку музыкалык-педагогикалык билим берүү системасында мугалимдин кесиптик даярдыгы.

Изилдөө предмети: кесиптик ишмердикке карата музыка мугалиминин даярдыгынын эң башкы аспектиси катары педагогикалык техниканы калыптандыруу процесси.

Изилдөө гипотезасы: ЖОЖдо кесиптик-педагогикалык даярдоо процессинде болочок музыка мугалиминде педагогикалык техниканы калыптандыруу төмөнкүдөй шарттарды камсыздоодо натыйжалуу болот:

- «мугалимдин педагогикалык техникасы» түшүнүгүнүн мазмунун, ошондой эле инсандын эң башкы кесиптик сапаты катары анын түзүлүшүн аныктоодо;

- музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун моделин түзүүдө;

- музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун моделин түзүүдө, анын түзүмдүк компоненттерин аныктоодо;

- музыкалык билим берүүдө болочок адистин педагогикалык техникасынын моделин калыптандыруу боюнча иштелип чыккан методиканы колдонууда.

Изилдөөнүн методологиясын жана жалпы илимий негизин көркөм ишмердиктин ар кыл аспектилерин изилдөөчү, чыгармачыл инсандын өнүгүүсүндө жана өзүн өзү өнүктүрүүсүндө музыкалык искусствонун ролун чагылдыруучу маданият таануу, эстетика, психология, педагогика, музыка таануу, музыкалык билим берүүнүн теориясы жана практикасы боюнча фундаменталдуу эмгектер; музыкалык-педагогикалык билим берүү жаатында прогрессивдүү жетишкендиктерди колдонуу, өткөн замандардын маданий жана музыкалык мурастарына караата чыгармачыл мамилелер тууралуу философиялык жоболор түздү. Бул – философиялык жана психологиялык-педагогикалык адабиятта чагылдырылган теориялык жоболор, жана да бир катар концептуалдык идеялар.

Алдыга коюлган максатка жетүү жана түзүлгөн милдеттерди чечүү максатында методологиялык мамилелердин төмөнкү жыйындысы колдонулду: инсандык, аксиологиялык жана ишмердиктик.

Диссертацияда ошондой эле ***изилдөө базасы*** да берилди: тажрыйбалык-эксперименталдык иш Казак улуттук аялдар университетинде жана Абай атындагы Казак улуттук педагогикалык университетинде жүргүзүлдү.

Изилдөө этаптары: изилдөө 2009-жылдан 2029-жылга чейин жүргүзүлдү жана өз ара карым-катыштагы үч этаптан турду.

Биринчи этап (2009-2013-ж.ж.) – издөө-аналитикалык. Бул этапта маселенин учурдагы абалы изилденип, психологиялык-педагогикалык адабиятка, ченемдик-укуктук жана усулдук документацияга анализ жүргүзүлдү, практикалык тажрыйбаны жалпылоонун негизинде материал топтолду, кесиптик компетенттүүлүктү калыптандыруунун анализи жүргүзүлдү.

Экинчи этап (2013-2017-ж.ж.) музыка мугалиминин педагогикалык техникасынын атайын ыкмаларынын жана каражаттарынын теориялык негизделишин; музыкалык билим берүү ишмердигинде педагогикалык техниканы калыптандырууга студенттерди даярдоонун концептуалдык-дидактикалык моделин иштеп чыгууну; заманбап инновациялык МКТ контекстинде изилденүүчү көйгөйлөрдү калыптандырууга багытталган окутуу процессинин жана усулдардын аныкталган шарттарын колдонуу боюнча тажрыйбалык-эксперименталдык иштерди уюштурууну камтыган.

Үчүнчү этап (2017-2021-ж.ж.) – тажрыйбалык-эксперименталдык. Ал эксперименталдык маалыматтарды салыштырма-катыштык анализ, математикалык иштеп чыгуу жолдору аркылуу изилдөөнөн жыйынтыктарын жалпылоого; ко-

рутундуларды жана сунуштарды түзүүгө; диссертациялык ишти жазууга багытталган. Ошондой эле, музыкалык билим берүү ишмердигинде педагогикалык техниканы өздөштүрүүдө студенттердин даярдыгынын концептуалдык-дидактикалык моделин калыптандырууга жасалган мамилелер негизделди.

Педагогикалык техниканын негиздерин таануу көркөм-коммуникативдик ишмердиктеги кырдаалдарды моделдөө, окуучулар менен иш алып барууда студенттердин натыйжалуу ыкмаларды табуусунда көркөм-педагогикалык иштик-түү оюндар сыяктуу усулдарды пайдалануу аркылуу ишке ашырылды. Музыкалык билим берүү өзгөчөлүгүн аныктоочу усулдардын тобуна биз төмөнкүлөрдү киргиздик:

- окуучулардын музыкалык ишмердигине **байкоо жүргүзүү**;
- педагогикалык техниканы калыптандырууда олуттуу мааниге ээ **башкы адистердин алдыңкы тажрыйбаларына анализ жүргүзүү**;
- инсандын жеке позициясынын өзгөчө чагылдырылышы катары эстетикалык таасирленүү жолдору аркылуу катышууну билдирүүчү **кошо тынчсыздануу**;
- музыка менен руханий баарлашууга багытталган образдык-психологиялык маанай катары берилген **музыкалык аңгемелешүү**, ал өзүндө төмөнкүлөрдү кам-тыйт: чыгармачыл талкуулоо зарылдыгы менен диалог түрүндөгү билдирүү; ти-гил же бул издөө көйгөйлөрүн аңдоодо жалпылоочу анализ, педагогикалык тех-ника боюнча тренинг;

-иллюстративдик материалдарды колдонуу, ал өзүндө музыка, хор ж.б. сабактардын видеожазууларын

Биздин изилдөөлөрүбүздүн кызыкчылыгында, ар кандай интерперетациялануучу чыгармаларды **контрасттуу катыштыруу усулу** сыяктуу натыйжалуу усулду колдонбой коюу мүмкүн эмес эле, ал практикалык маңызы көз карашынан алганда, эң көрүнүктүү көркөм-педагогикалык версияны «карап чыгууну» жана салыштырма тандоону жеңилдетет жана ошол эле учурда байытат.

Ошондой эле музыка сабактарында музыкалык билим берүү методологиясы жаатында Э.Б. Абдуллиндин жана анын шакирттери П.З. Феттердин, Б.А. Ахмед-шевдин, С.П. Куликовичтин ж.б. эмгектеринде кеңири изилдөөгө алынган **көй-гөйлүү-диалогдук усулду** колдонуу максатка ылайык. Мында аңгемелешүүнүн жүрүшүндө музыкалык чыгармадагы көркөм образды иликтөөнүн жүрүшүндө окуучулар менен биргеликте алардын негизделиши жүрөт, мында аткаруунун эң көркөм варианттары, поэтикалык жана музыкалык тексттердин ынанымдуу ай-калышы, аткаруучу үндөрдүн эң мыкты үлгүлөрү, көркөмдүүлүктүн тийиштүү каражаттары аныкталат.

Алдыга коюлган милдеттерди ийгиликтүү чечүүдө музыка сабагында жана аудиториядан тышкаркы иш-чараларда студенттерде башкаруу эмгегинин көн-дүмүн калыптандыруучу педагогикалык кырдаалдарды **моделдөө усулун** колдо-нуу өбөлгө түзөт.

Аталган усулдар окуучуларда таанып билүүчүлүк жигердүүлүктү, аракеттенүү ыкмаларына ээ болуу муктаждыгына, аудиторияда жагымдуу маанайды жаратууга, демилгелүүлүккө ышкандырууга жана педагогикалык техниканы

калыптандыруунун методикалык чечилишин камсыздоого көмөк көрсөтүүчү окуу материалдарын өздөштүрүүнүн ыкмаларына түрткү берүүчү мүмкүнчүлүк-төрдү берет.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы тажрыйбасын калыптандыруу процессинин моделин түзүүдөгү муктаждык өз ара карым-катышкан ком-поненттердин, функциялардын, принциптердин, мамилелердин, факторлордун ж.б. системасы катары анын түзүлүшү менен шартталган.

«Философиялык энциклопедиялык сөздүктө» «модель» «адамзаттык маданияттын, концептуалдык-теориялык билим берүүнүн ж.б. жаралуусунун табигый же социалдык реалдуулуктун белгилүү фрагментинин аналогу (схемасы, түзүлүшү, эң белгилери)» катары сыпатталат. Биздин изилдөөлөрүбүздө аталган модель алдыга коюлган максатка жетишүүдө мотивден баштап педагогикалык ишмердикти өнүктүрүүгө чейинки инсандын аракеттеринин бүткүл процессин тепчип өтүп, педагогикалык техниканын аспектилерин бириктирип байланыш-тырып турат, координациялайт жана түшүндүрөт. Ошону менен бирге эле, бул моделди иштеп чыгууда биз бир катар окумуштуулардын педагогикалык техника, компоненттерди кесиптик ишмердиктин маанилүү мүнөздөмөлөрү – анын бү-түндүгү менен айкалыштыруу зарылдыгы тууралуу изилдөөлөрүнө таяндык. Жана да, биз жалпыланган моделди түзүүгө эң сонун өбөлгө түзүү менен изил-дөөнүн тышкы жана ички факторлорун эске алуучу системдүүлүк принцибине негизделдик.

Изилдөөчүлөрдүн пикирлерин жалпылоо менен, биз мугалимдин педагогикалык техникасына компоненттердин үч тобун киргиздик. Биздин пикирибизче, жалпы эле педагогикалык ишмердиктин, анын ичинде музыкалык-педагогикалык ишмердиктин түзүмдүк компоненттерине, критерийлерине жана көрсөткүч-төрүнө толук түзүмдүк иликтөө жүргүзө алышкан Н.В. Кузьминанын, А.И. Щер-баковдун, В.А. Сластениндин, А.Н. Леонтьевдин, В.В. Давыдовдун, Б.М. Цел-ковниковдун, Л.С. Майковскаянын ж.б. окумуштуулардын пикирин улай, биз музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун түзүмдүк компоненттерин негиздөө үчүн алардын ичинен эң маанилүүлөрүн колдонууну туура көрдүк жана төмөнкү компоненттерди бөлүп карадык: **мотивациялык-баалуулук, мазмундук-коммуникативдик, көркөм-операционалдык** (табл. 1).

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу түзүлүшүнүн **мотивациялык-баалуулук компоненти** жогорку кызыгуу, туруктуу керектөө, педагогикалык аракеттердеги чыгармачыл жыйынтыктарга умтулуу менен каралат. Аталган түзүлүштү музыкалык-педагогикалык ишмердиктин көп функционалдуу мазмуну менен байытып, төмөнкү **критерийлер** менен **«музыка мугалиминин окуучулар менен оптималдуу жана натыйжалуу баарлашуу процессинде педагогикалык техникага карата жеке-багытталган мамиле-си»**, ошондой эле төмөнкү **көрсөткүчтөр** аныкталды:

- музыкалык-педагогикалык баарлашуунун баалуулук жактарын аныктоодо ориентациялык багыттуулук;

- жеке экспрессивдик тынчсызданууларды жөнгө салуу жөндөмүнө ээ болуу зарылдыгына ишеним;

- өзүнүн жүрүм-турумун түшүндүрүүгө, эркинин жигердүүлүгүн сапаттуу башкарууга умтулуу.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу түзүлүшүнүн **мазмундук-коммуникативдик компоненти** анын педагогикалык ишмердигиндеги **мазмундук** жана **коммуникативдик** тутумдардын биримдиги менен шартталган, жана адистин педагогикалык технологиясынын өзгөчөлүгү туралуу билимдердин жана коммуникация каражаттарынын синтезин түзөт.

«Окуучуларга көркөм-коммуникативдик таасир этүүнүн вербалдык жана вербалдык эмес ыкмаларын билүү» көрсөткүчүн кармануу менен биз «көркөм-коммуникативдик ишмердик» түшүнүгүн тактоону максатка ылайыктуу деп эсептейбиз. Педагогика коммуникативдүү болуу менен өзүнүн табияты боюнча жандуу экенин эске алсак, анын өзгөчөлүгү «субъект-объект» мамилелеринде эмес, «мугалим менен окуучунун ортосундагы «субъект-субъекттик» карым-катышта экенин билебиз.

Таблица 1. – **Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу түзүлүшүнүн компоненттик-критериалдык анализи**

№	Компоненттер	Критерийлер	Көрсөткүчтөр
1.	Мотивациялык-баалуулук	Музыка мугалиминин окуучулар менен баарлашуусунда оптималдуу жана натыйжалуу жолдорун издөө процессинде педагогикалык техникага инсандык-багытталган мамиле	- музыкалык-педагогикалык баарлашуунун баалуулук жактарын аныктоодо ориентациялык багыттуулук; - жеке экспрессивдик тынчсызданууларды жөнгө салуу жөндөмүнө ээ болуу зарылдыгына ишеним; - өзүнүн жүрүм-турумун түшүндүрүүгө, эркинин жигердүүлүгүн сапаттуу башкарууга умтулуу.
2.	Мазмундук-коммуникативдик	Билим – көркөм-коммуникативдик баарлашууну башкарууда педагогикалык техниканын те-рең механизмдерин аң-доо менен түшүнүү	- окуучуларга көркөм-коммуникативдик таасир этүүнүн вербалдык жана вербалдык эмес ыкмаларын билүү; - көркөм-педагогикалык баарлашууда диалогго даярдыгын, оң эмоционалдык реакцияны, эмпатияны чакырууга ачык байкалган жөндөмдүүлүгү; - актёрлук чеберчиликти каражаттарынын жардамы менен музыкалык-педагогикалык баарлашуунун ыкмаларына ээ болуу механизми.
3.	Көркөм-операционалдык	Музыкалык-педагогикалык аракеттердин көркөм оюн берүүдө максималдуу натыйжаларга жетишүү	- кырдаалга жараша өзүнүн педагогикалык концепциясын ийкемдүү түзүштүрүү жөндөмү; - жеке педагогикалык аракеттерин башкаруу технологиясында психикалык өзүн өзү жөнгө салуу көндүмдөрүнө ээ болуу.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун мазмундук-коммуникативдик компонентинде «көркөм-педагогикалык баарлашууда диалогго даярдыгын, оң эмоционалдык реакцияны, эмпатияны чакырууга ачык байкалган жөндөмдүүлүгү» көрсөткүчү белгилүү бир жүктө көтөрүп жүрөт. Педагогикалык процессти уюштурууда, биз шарттуу түрдө көркөм-аналитикалык де атап жүргөн дагы бир стадия өз милдетин аткарат. Анын негизги кызматы – баарлашууда кайтарым байланышты түзүүсү, бул бир катар көркөм-коммуникативдик милдеттерди чечүү менен байланышкан: окуучулардын жана жалпы эле аудиториянын эмоционалдык абалын аныктоо; окуучулардын көркөм ой жүгүртүү ишмердигинин өзгөчөлүктөрүн аныктоо; студенттердин музыка жана бири-бири менен карым-катышууга даярдыгы деңгээлин аныктоо.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун түзүмдүк компоненти болгон *мазмундук-коммуникативдик* компоненттин көрсөткүчү катары *актёрлук чеберчиликтин каражаттарынын жардамы менен музы-калык-педагогикалык баарлашуунун ыкмаларына ээ болуу механизми* эсептелет.

Музыкалык-педагогикалык ишмердиктин механизми катары музыка мугалиминин педагогикалык техниканын каражаттарынын жардамы менен жетишкен актёрлук чеберчилиги андан сабактын долбоорлонушуна ылайык өзгөрүү жөндөмдүүлүгүн, предмет боюнча белгилүү билимдер чөйрөсүн башкарууда эр-киндикти, педагогикалык баарлашуу методикасына ээ болуусун талап кылат.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу түзүлүшүнүн **көркөм-операционалдык компоненти** окуучулардын сезимдеринде жана аң-сезиминде педагогикалык камтылуу идеясын ишке ашыруу менен, жалпы эле сабакты, окуу программасын түзүүнү өзүндө камтыйт.

Диссертацияда педагогикалык процесстин маңызы ачылып берилди, анын динамикасы адистин музыкалык искусство каражаттарын колдонуу менен *конструктивдүү, уюштуруучулук, изилдөөчүлүк ишмердиги* процессинде өзгөөрүүчү кырдаалдардын ырааттуулугунда.

Музыка мугалиминин *конструктивдүү ишмерициги* окуучулардын даярдыгына, жалпы жана музыкалык маданиятына, алардын маалыматты кабылдоо жөндөмдүүлүгүнө негизделүү менен материалды жана маалыматтарды тандоо жөндөмдүүлүгүнө багытталган. Ишмердүүлүктүн бул түрүнүн мазмунунда импровизациялык элементтердин болуусу эске алынышы керек, мында окуучулардын музыкалык билиминин мүнөзүнө жооп берүүчү өзүнүн эмоционалдык абалын прогноздоо каралган.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасында камтылган *уюштуруучулук ишмердиги* анын сабак өтүү процессин педагогикалык башкаруусунда байкалат.

Музыкант мугалимдин *изилдөөчүлүк ишмердиги* биринчи кезекте, изилдөө орбитасына башка милдеттер да камтылганда, педагогикалык техниканы изилдөө менен байланышкан.

Музыкант-педагогдун *музыкалык-аткаруучулук ишмердиги* окуучуларда музыкалык искусствого болгон кызыгуусун, сүйүүсүн ойготууда өзгөчө роль

ой-нойт, ал вокалдык-хордук, аспаптык, ансамблдик жана башка аткаруу формала-рында сыртка чыгат.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу түзүмүнүн *көркөм-операционалдык компоненти* катары анын кырдаалдык процесстерге баалуулук менен мамиле кылуу, жеке педагогикалык ишмердигин жөөнгө салуу-да рефлексивдүүлүгү жөндөмүн түшүнөбүз. Аталган компонент «*музыкалык-педагогикалык аракеттердеги көркөм ойду берүүдө максималдуу натыйжаларга жетишүү*» критерийинин жана ага туура келүүчү: кырдаалга жараша өзүнүн педагогикалык концепциясын ийкем өзгөртүү жөндөмү; жеке педагогикалык аракеттерин башкаруу технологиясында психикалык өз алдынча жөнгө салуу көндүмдөрүнө ээ болуу сыяктуу көрсөткүчтөрдүн болушу менен мүнөздөлөт.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандырууну изилдөө процессинде *инсандык артыкчылыктуу кесиптик сапаттарынын* төмөн-күдөй өзгөчөлүктөрү байкалган: педагог музыканттын *музыкалуулугу, эмпа-тиялуулугу, кесипкөй ой жүгүртүүсү, артистизми, инсандык-кесиптик пи-зициясы*.

Биз музыка мугалиминин окуучулар менен кесиптик-коммуникативдик баарлашуу процессинде педагогикалык техниканы *үч тутумдук бөлүккө* бөлүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болдук, алардын биримдиги жана өз ара карым-катышы тигил же бул деңгээлде карым-катыштын жемиштүүлүгүн аныктоого мүмкүндүк берет.

Биринчи тутумдук бөлүгү – бул жүрүм-турумдун *инсандык-органикалык* линиясы, ал негизинен, педагог-музыканттын жеке жөндөмдүүлүгүнөн жана өзгөчөлүктөрүнөн көз каранды, атап айтканда: темпераментинен, жагдайлардан жана окуучулар менен баарлашуудагы объектиден көз каранды болгон органикалык, органикалык, табигый реакциялар жана аракеттер аркылуу байкалуучу интеллектуалдык жана эмоционалдык өнүгүү деңгээлине байланыштуу.

Экинчи тутумдук бөлүгү – жүрүм-турумдун *кырдаалдык-адекваттуу* линиясы, ал адис тарабынан окуу-билим берүү процессинин катышуучулары менен болгон ар бир конкреттүү кырдаалды түшүнүүсүнүн жыйынтыгы катары каралат.

Үчүнчү тутумду бөлүгү – музыка мугалиминин жүрүм-турумунун *максаттуу-педагогикалык* линиясы, мында биринчи планга анын жеке-коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрү чыгат.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун түзүлүшүн ачып берүүдө *принциптер жана функциялар* тууралуу маселе өзгөчө көңүл бурууну талап кылат, анткени «таанып билүүнүн чыныгы илимий усулу – бул музыкалык-педагогикалык чындыкты жигердүүлүк менен жаңыртуу максатында заманбап мектептердин муктаждыктарына таянуу менен белгилүү принциптердин, категориялардын, функциялардын нугунда ишке ашырылуучу аңдалган таанып билүү».

Педагог-музыканттын кесиптик багытталуусунун методологиялык принциптерине *субъективдүү менен объективдүүнүн, кесиптик багытталуунун,*

системдүү мамиленин, философиялык, жалпы илимий жана жеке илимий деңгээлдердин карым-катышы киргизилди.

Изилдөөнүн жүрүшүндө биз: *«окутуучу менен окуучунун ортосунда» ком-муникативдик «диалог» куруу, «чыгармачыл эркиндикти жана эмоционал-дык ачык-айрымдуулукту билдирүү»* сыяктуу көркөм принциптерди жетекчи-ликке алдык. Атап айтканда, окутуучу менен окуучунун ортосундагы *«коммуни-кативдик диалог куруу»* баштапкы принциптин башталуусу катары байланыш карым-катышы процессинин өзү кызмат кылат, ал аркылуу музыкалык-психоло-гиялык таасир берүүнүн педагогикалык техникасынын негизги ыкмаларынын бекемдиги сыналат, муну менен баарлашуу процессин мүнздөп, кеп механизмде-ри менен жаңсоолор жана мимикалар аркылуу жасалуучу педагогикалык ыкма-лардын жардамы менен калыптандырат.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасынын мазмунунун көп түрдүүлүгү жана татаалдыгы анын *функционалдык* тутумунун көп кырдуулугун шарттады. Алсак, адамдар ортосундагы *баарлашуу* функциясын белгилүү окумуштуу-педагогдор (Б.Г. Ананьев, А.А. Бодалев, Г.М. Андреева и др.) төмөнкүчө түшүндүрөт: маалыматты билдирүү; баарлашуу процессинде башка адамдын ин-сандык сапаттарын таануу; баарлашууда чыгармачыл карым-катышты орнотуу.

Баарлашуу функциясынын мындай жалпы социалдык-психологиялык кеси-лиши ал тууралуу психологиялык-педагогикалык түшүнүктөр менен айкалышта изилденип жаткан функциялардын негизин түздү. Атап айтканда, *маалымат-тык* функция, биздин пикирибизче, түйүндүү болуп эсептелет, себеби, ал өзүнүн турушу менен маалыматтык материалдар менен окутууну ишке ашыруусу менен шартталган.

Педагог-музыканттын окуучулар менен бүтпөгөн «диалогунун» жүрүшүндө психофизикалык жана башка процесстерди башкарууда өз салымын *жөнгө са-луучу* функция кошот, ал билим берүү процессинин сапатын жогорулатуунун, эркти жана умтулууну мобилизациялоонун оптималдуу жолдорун өз алдынча издөө демилгеси менен коштолуучу ишенимдүү жана чечкиндүү аракеттерге не-гизделген.

Технологиялык функция билим берүү даярдыгын уюштурууда педагог-му-зыканттын тандап алган даистиги менен шартталат. Бул жерде белгилей кетчү нерсе, окуу процесси, анын ичинде билим берүү технологиялары билим берүү-нүн натыйжасыз вербалдык ыкмаларынын ордуна, өзү табияты боюнча техноло-гиялык болуп эсептелет.

Баалуулук-ориентациялык функция музыка мугалиминин педагогикалык ишмердигинде аныктоочу болуп эсептелет.

Биз изилдеп жаткан маселе – музыка мугалиминин педагогикалык техника-сын калыптандырууга таянуу менен, иштеп чыккан моделибизде анын түзүлү-шүндөгү төмөнкү *мамилелерди* бөлүп кароону эп көрдүк: *инсандык, аксиоло-гиялык* жана *ишмердиктик*. *Инсандык* мамилеге кайрылуу менен, инсандык чы-гармачыл мүмкүнчүлүктөрдү жогорку деңгээлде ишке ашырууга, өзүнүн билим-дерин жана тажрыйбасын сапаттуу көрсөтүүгө жөндөмдүү

болгон чыгармачыл педагогикалык ишмердиктин субъектиси катары мугалимдин жеке потенциалын «алдыңкы чекке» чыгараарын белгилеп кетмекчибиз.

Ишмердиктик мамиленин маңызын мүнөздөөдө, биз инсандын аны курчап турган чындыктын көөрүнүштөрү менен карым-катышуусунун динамикалуу системасы музыка мугалиминин ишмердигинин өзгөчө стилин иштеп чыгаарын баса белгилеп кетмекчибиз. Инсан ишмердикте калыптанат, ал эми «зарыл таж-рыйбаны топтоого алып келүүчү ишмердик инсанды калыптандыруунун шарты-на айланат».

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу түзүлүшүндөгү **аксиологиялык** мамиле мурунку тажрыйбалардан топтолгон жана анын чыгармачыл лабораториясына камтылган педагогикалык баалуулуктардын жы-йындысын өзүндө концентрациялайт.

Көп жылдык иштин натыйжасында, изилденип жаткан маселени ар тараптан ачып берүүчү теориялык жоболорду иликтөөгө таянуу менен, биз музыкалык билим берүү ишмердигинде педагогикалык техниканы калыптандырууга музыка мугалимин даярдоонун **концептуалдык-дидактикалык моделин** иштеп чык-тык, ал өзүндө төмөнкүлөрдү камтыйт:

- **актердук-педагогикалык чеберчиликтин элементтери** – инсандык өзүн өзү ишке ашырууга жөндөмдүүлүк; өзүнүн педагогикалык концепциясын ийкем ийгерүү жөндөмү; өзгөрүү көндүмдөрү, вербалдык жана вербалдык эмес комму-никациялар;

- **мугалимдин окуучулар менен коммуникативдик байланышынын линия-сын түзүүчү** инсандык-органикалык; кырдаалдык-адекваттык; максат багыттуу педагогикалык;

- **педагог-музыканттын артыкчылыктуу кесиптик жеке сапаттары:** музыкалуулук, эмпатиялуулук, кесиптик ой жүгүртүү, артистизм, инсандык-кесиптик позиция;

- **мамилелер:** инсандык, аксиологиялык, ишмердиктик (сүрөт 1).

«Музыка мугалиминин педагогикалык техникасынын атайын ыкмалары жана каражаттары» аталыштагы үчүнчү бапта педагог-музыканттын окуучуга тийгизген жеке таасирин ишке ашырууда актёрлук жөндөмү жана вербалдык жана вербалдык эмес каражаттарды пайдалануу мүмкүнчүлүгү каралган.

Актёрлук жөндөмдү калыптандыруу маселеси театр таануучуларынын гана көйгөйү болбостон, ал актёрлук чеберчиликти ар кыл аспектиден, атап айтканда, мугалимдин педагогикалык техникасы аспектинен караганда, философиянын, психологиянын, педагогиканын да көңүл чордонунда болуп келет. Педагог-музыканттын актёрлук жөндөмү тууралуу биздин түшүнүгүбүз түздөн-түз «ак-тёрлук», «актёр» түшүнүктөрүнө тиешелүү.

Педагогикалык техниканын курамына актёрлук жөндөмдү камтуу, бир жагынан, аталган жөндөмдүн номенклатурасынын өзүн аныктоо болсо, экинчи жагынан, автоматташтырылган аракеттер катары, мындагы жөндөмдөрдү негиз-дүү баса белгилөөнү билдирет. Бул маселени чечүүдө К. С.

Станиславскийдин «Станиславскийдин системасы» аталышка ээ болгон театралдык искусство туу-ралуу окуусун негиз катары алууга болот.

Мугалимдин актёрлук жөндөмүнүн ар кыл аспектиери бир катар изилдөөчүлүк багыттарда иштелип чыккан: педагогикалык ишмердиктин түзүлүшүн изилдөө менен байланыштуу (Н.В. Кузьмина, Ф.Н. Гоноболин ж.б.), педагогикалык жалпылоо теориясы (А.Н. Леонтьев ж.б.), педагогикалык такт тууралуу (И.В. Страхов, И.Е. Сеница ж.б.), педагогикалык техника (Ю.А. Азаров, Д.А. Белухин, Э.А. Гришин ж.б.).

Биздин изилдөөлөрүбүз үчүн мугалим менен окуучунун ортосундагы педагогикалык карым-катыш процессиндеги педагогикалык техниканын тутумдук бөлүгү катары эсептелген актёрлук-сахналык жөндөмдүн маңызын аныктоодо Д.А. Белухиндин: «Актёрлук-сахналык жөндөм – окуу-тарбиялык процессте ара-кеттер ыкмаларына ээ болуусунун натыйжасы, мында анын инсандык жана кесиптик-педагогикалык сапаттары ишке ашырылат» - деп айткандары олуттуу мааниге ээ болду.

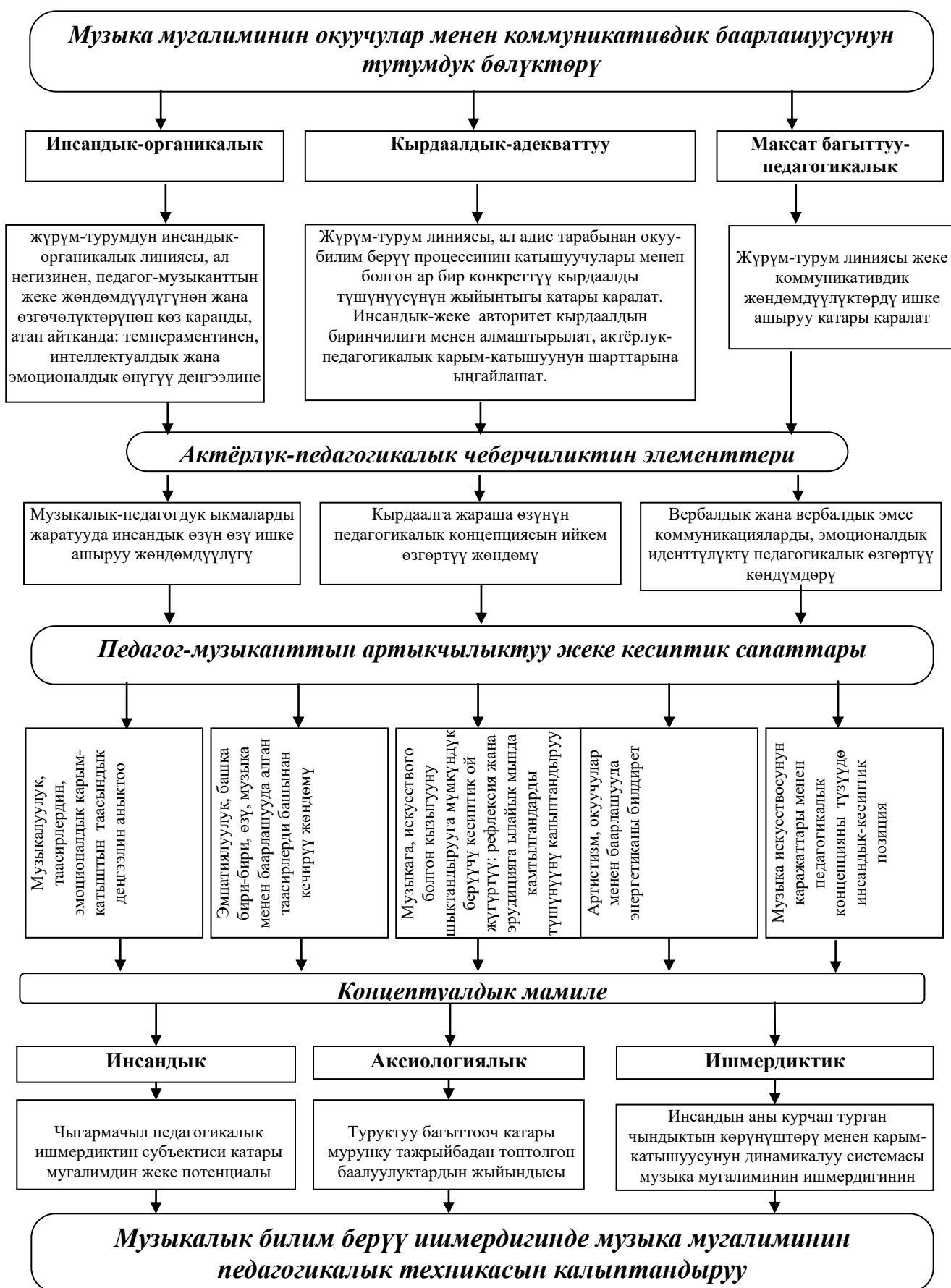
Музыка мугалиминин кесиптик-педагогикалык ишмердигинин компоненти катары актёрлук жөндөмдү карап жатып, биз аларга төмөнкүдөй аныктама берүүнү эп көрдүк: «педагог-музыканттын актёрлук жөндөмү – бул инсандын кесиптик сапаты, ал педагогикалык ишмердик технологияларында психикалык жөнгө салуу ыкмаларына ээ болуу, таасир этүү, кошо тынчсыздануу жөндөмдүүлүктөрү менен мүнөздөлүүчү аракеттердин ыкмаларын өзүндө камтыйт».

Музыка мугалиминин актёрлук жөндөмдөргө ээ болуусунда анын акыбалын жөнгө салууга мүмкүндүк берүүчү физикалык жана психологиялык тренинг да мааниге ээ. Музыка сабагынын жүрүшүндө мугалим көптөгөн милдеттерди ат-карып, өзүнө күч келтирерин эске алганда, мындай жумушту аткаруу өтө маани-лүү. Психологиялык тренинг зарыл кырдаалдарда өзгөрүүгө, өзүнүн акыбал-жа-йын тез калыбына келтирүүгө жардам берет. Мында кеп инсандын зарыл болгон актёрлук сапаты катары эмоционалдык туруктуулук тууралуу жүрүп жатат, мын-да, эреже катары, эки учурду бөлүп кароого болот: биринчи – чыдамкайлык жана өзүн кармай билүү жана экинчи – ар дайым оптималдуу психологиялык абалда жүрүү.

Педагог-музыкант окуу аудиториясынын абалына баа берүү, аны сабакка тууралоо көндүмдөрүн, «индивиддин башка адамдардын ички дүйнөсүнө кирип, эмоционалдык жактан аларга кошо тынчсыздануу жөндөмү» катары мүнөздө-лүүчү, башкача айтканда **эмпатияны** (Т.И. Пашукова, Р.Б. Карамуратова ж.б.) иштеп чыгуусу зарыл.

Музыкант-мугалимдин актёрлук жөндөмүндө эмпатия жана актёрлук шык менен бирге эле **рефлексия** – өзүн окуучулар тарабынан кандайча кабыл алынып жаткандыгын сыртынан көрүү жана өзүнүн психикалык абалын түшүнүү жөн-дөмдүүлүгү да маанилүү.

«**Атмосфера**» түшүнүгү актёрлук аракеттердин теориясында эң негизгилердин бири катары каралат. Музыка мугалими – актёр класста керектүү атмосфeраны жаратып, ага өзүнүн кыялында чумкуп, андан кийин гана аткарыла турган ролду ишке ашырууга киришүүсү зарыл.

Сүрөт 1. Музыкалык билим берүү ишмердигинде музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандырууга музыка мугалимин даярдоонун концептуалдык-дидактикалык модели.

Музыка мугалиминин актёрлук жөндөмүнүн маанилүү белгилеринин бири – **артистизм**, аны музыканы кабыл алууда, аны биргелешип башынан кечирүү, аткаруу мүнөзү боюнча жаркын, чыгармачыл, эмоционалдык-образдык жагынан музыкалык-таанып билүүчүлүк процесстерге каныккан өзгөчө көрсөтмөнү жа-ратуу аркылуу эмоционалдык-энергетикалык жана руханий энергияны «чыга-руу» жөндөмү катары кабылдоого болот.

Музыка мугалиминин өзгөрүлгүс артистик жөндөмү катары каралуучу реакциялардын ыкчамдыгы жана өзгөчө белек педагогикалык **экспромт** жана **импровизация** сыяктуу атайын көркөм ыкмаларда өзүнүн жеке чагылдырылышына ээ болот.

Музыка мугалиминин педагогикалык техникасындагы актёрлук жөндөмдүн тутумдук компоненттерин кыскача мүнөздөө менен, биз алардын биринчиси болгон – **«аракеттер»** ички менен тыгыз байланышкан тышкы жөндөм экенин белгилеп кетмекчибиз. Актёрлук жөндөмдүн кийинки компоненти – **«кунт кою-учулук»** адис үчүн абдан зарыл, ал көңүлүн бир чөйрөдөн экинчи чөйрөгө өз эрки менен бурууну, аны көз жаздымда калтырбай, максат багыттуу өнүгүүсүн талап кылат.

Жалпы философиялык пландан алганда, «баарлашуу» түшүнүгү социалдык карым-катыштагы адамдардын карым-катышынын ар кыл формаларынын жана деңгээлдеринин өтө кеңири классын камтыйт. В.Ф. Ломовдун пикири боюнча, баарлашуу – бул адамдын башка элдер менен карым-катышуусунун өзгөчө формасы, активдүү субъекттин өзгөчө формасы.

Заманбап психологиялык илим кепти баарлашуунун универсалдуу каражаты, башкача айтканда, кепти калыптандыруучу жана аны кабылдоочу эки субъект катышкан аң-сезимдүү ишмердиктин татаал жана өзгөчө уюштурулган формасы катары карайт (А.А. Леонтьев, Н.Л. Шамне ж.б.). С.Л. Рубинштейн кеп-ти төмөнкүчө мүнөздөйт: «Кеп – баарлашуу ишмердиги – тил аркылуу таасир этип, билдирүү жасаган; кеп – бул аракеттеги тил».

Вербалдык баарлашуу маалыматты, ойлорду берүүнүн эң универсалдуу ыкмасы болуп эсептелет. Алсак, М.С. Каган, В.Н. Куница, Л.С. Майковская кептин натыйжалуулугун камсыздоочу төмөнкүдөй кептик баарлашуу эрежелерин бөлүп караган: баарлашуу максатында аткаруу үчүн канча керек болсо, ошончо маалыматты камтуу зарыл; чынчыл болуу; ачык-айрым, көп сүйлөбөгөн; сылыктык принцибин сактануу.

Вербалдык баарлашууда көпчүлүк учурда диалог процессинде эмоционалдык тынчсыздануулары тууралуу кыйыр түрүндө маалыматты берүү ыкмасын колдонушат. Вербалдык баарлашууда диалогдун мааниси тууралуу М.М. Бахтин мындай дейт: «Жашоо – демек, диалогго катышуу: суроо берүү, угуу, жооп берүү, макул болуу ж.б. Бул диалогдо адам толугу менен жана өмүр бою катышат: көзү, эриндери, колу, жан дүйнөсү, ички дүйнөсү, тулку-турпаты, кылык-жоруктары менен».

«Диалог» түшүнүгү гректин «dialogos»(dia – аркылуу, logos - кеп) деген сөз-дөрүнөн алынган. Психологиялык сөздүктө «диалог» «эки же андан ашык адам-дардын кезектешип репликалары менен алмашуусу» катары аныкталат.

Демек, мектептеги музыка сабагында анын мазмуну өзү эле диалогдун потенциасын алып жүрөт.

Социалдык психологияда жана ага жакын илимдерде вербалдык каражаттар менен бирге эле баарлашуунун вербалдык эмес каражаттары да колдонулат, аларды айырмалоо кыйынчылык туудурган сигналдар болуп эсептелет жана бир нече каналдар аркылуу өтөт. Вербалдык эмес баарлашууну изилдеген окумуш-туулар көбүнчө өзүндө бет түзүлүшү (мимика), жесттер, поза жана сырткы келбет сыяктуу каражаттарды камтыган визуалдык каналды жана тондун бийиктиги, амплитуда, темп, үн сапаты, кеп бөлүкчөлөрүн – паралингвистикалык каналды бөлүп карайт.

Диссертацияда мугалимдин музыкалык-педагогикалык ишмердигинде практикалык аракеттердин көркөм көрсөтмөлүүлүгүн түзүүнү билдирген жаңсоолордун образдуулугу катары сабакта жаңсоолорду колдонуунун мындай көрсөткүчү өзгөчө маанилүү экендигине көңүл бурулду.

Жаңсоо артикуляциясынын мүнөздөмөсүн В.Л. Живов көрсөтмөлүү ачып берип, шарттуу түрдө жаңсоолордун эки системасын бөлүп карайт. Биринчи – бул «колдун жардамы менен» башкаруу (жаңсоолор), темп, угулушу ж.б. тууралуу маалыматты берүү үчүн тышкы кыймылдуу ишмердик. Экинчи – экспрессивдүү көрүнүштөрдүн ар кыл формалары (мимика, басыш, корпусту көрсөтүү, аралыкты сактоо ж.б.), көркөм аракеттердин жана кыймылдардын өзгөчө комплекси негизделген чыгармачыл маалымат, алардын актуалдуу ролу негизинен, коммуникация процессинде байкалат.

Т.В. Юрованын пикири боюнча, мимикалык ыкмалар окуучулардын маанайларына ылайык аракеттенүү менен жекече эмоцияларды чүмбөттөөгө мүмкүндүк берет. Бул учурда педагог-музыканттын мимикалары көркөм таасир этүүнүн төмөнкүдөй функцияларын аткарууга багытталган: эмоционалдык-баалоочу (ишенимдүүлүк, макулдук, айыптоо, кызыгуу, нааразычылык, кубаныч ж.б. бардык варианттарда); өзүн-өзү жөнгө салуучу (окуу материалдарын өз-дөштүрүүгү терс таасирин тийгизүүчү жеке сезимдерди жана маанайды жашыруу); уюштуруучулук-коммуникативдик (мугалимдин жүрүм-турумунун тышкы формалары).

«Көздүн байланышы» олуттуу жөнгө салуучу миссияны аткарат, ал И.И. Рыданованын пикири боюнча, аудиториянын көңүлүн өзүнө жана аңгемелешүү предметине бурат, аларга карата жылуу мамилесин, түшүнбөөстүгүн, мыскылдоосун, айыптоосун көрсөтүп турат.

Жалпысынан, музыка мугалиминин педагогикалык баарлашуусунун жүрүшүндө вербалдык эмес жүрүм-турумунун негизги көрсөткүчтөрүнө төмөнкүлөрдү киргизүүгө болот: интонацияны (ар түрдүү, бир түрдүү, кыймылдуу); дикцияны (так, так эмес); кептин темпин (тез, жай, акырын); үндүн күчүн (күчтүү, алсыз, акырын); үн тембрин (жагымдуу угулган, катуу, шаңдуу); мимиканы (статикалык, кыймылдуу, көркөм); көз байланышын (сакталат, сакталбайт); үс-төмдүк кылуучу физиогномикалык беткаптар (жылмаюу, жакшылык каалоо, кабак бүркөө, каардуу); жаңсоону (жандуу, карманган, ашыкча, акырын); позаларды (бош, чыңалган, эркин, кысылган, табигый); тышкы келбет (эстетикалуу, эстетикалуу эмес).

Бул бапта маалыматташтырууга көңүл бөлүнгөн, ал бүгүнкү күндө билим берүү системасын модернизациялоонун негизги жолдорунун бири катары каралат. Бул техниканын жана технологиялардын өнүгүүсү менен эле эмес, биринчи кезекте, маалыматтык коомдо болуп жаткан өнүгүүлөргө байланышкан, мында негизги баалуулук катары маалымат жана аны менен иштөө каралат. Де-мек, заманбап билим берүү системасынын эң башкы милдеттеринин бири болуп санариптештирилген коомдогу заманбап адамды калыптандырууга көмөк көөр-сөтүүчү долбоорлорду жана программаларды иштеп чыгуу эсептелет.

Окумуштуу изилдөөчүлөр болочок музыка мугалиминин МКТ-компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселесин карап чыгып, анын татаал көп кырдуу белгилерин атайт: музыкалык ишмердикти компьютерлештирүүнүн теориялык маселелери (М.С. Заливадный); МКТ-ресурстарын типтештирүү (Р. В. Бочкова, Г. М. Киселев); окуу процессинде МКТ ар кандай каражаттарын пайдалануу (И. В. Роберт); болочок музыка мугалиминин программалык камсыздоо жана үн менен иштөөсүнө умтулуусу (А.А. Коновалов, Е.А. Ложакова); электрондук ресурстар-ды кесиптик колдонуу (Н.В. Белоусова, С.С. Лукашева, Г.Ш. Сиддикова); музы-ка педагогдорунун МКТ компетенттүүлүгүн калыптандыруунун негизги багыт-тары жана усулдары (В.В. Беличенко, И.Б. Горбунова, О.И. Журавлёва, В.А. Ку-лиева, Т.А. Лавина, А.А. Панкова); аудиториядан тышкары иштердин жүрүшүн-дө МКТны калыптандыруу (Е.А. Александрова, О.Н. Зайцева); маалыматтык-коммуникативдик технологияларды колдонуу жолу менен музыка мугалиминин чыгармачыл потенциалын ишке ашыруу маселеси катары (И.В. Арановская, Д.У. Бекенова, Г.Б. Двойнина, Г.Г. Сибирякова); Г.Ж. Менлибекова тарабынан – функционалдык компетенттүүлүктү калыптандырууда маалыматтык чөйрөнүн ролу; К.Л. Кисметов, Р.Ж. Куаншалиева – компетенттүү мамиле алкагында музыка педагогунун педагогикалык ишмердигине болгон кызыгууну жогорулатуу жолдору, С.К. Калдыбаев – кесиптик компетенттүүлүк жана окутуудагы маалыматтык технологиялар маселеси ж.б.

Заманбап маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын маанилүү са-паты катары алардын универсалдуулугу эсептелет, алар маалымат алмашуу ме-нен байланышкан жалпы маалыматтык мейкиндикти түзүүдө бардык ишмердүү-лүктө негиз боло алат.

Билим берүүдө МК-технологияларын натыйжалуу пайдаланууда так анык-тоо үчүн, дидактикалык милдеттерди чечүүдө алардын кайсынысын колдонуу максаттуу болоорун (педагогика жана психология көз карашынан) аныкташ үчүн алардын касиеттерин жана функцияларын билүү зарыл.

Дидактикалык касиеттери МКТга окуу-тарбиялык процесстин тигил же бул аспектилерин (түшүндүрүү, тактоо, талкуулоо, кезектеги текшерүүлөрдү, тест-терди, чыгармачыл иштерди ж.б. жүргүзүү) ишке ашырууга багытталган дидак-тикалык функцияларды аткаруусуна мүмкүндүк берет. Дидактикалык функция-лар деп билим берүү, тарбиялык жана өнүктүрүүчү маселелерди чечүү үчүн окуу-тарбиялык процессте колдонулуучу окутуу каражаттарынын касиеттери-нин тышкы көрүнүшүн түшүнүүгө болот. МКТнын дидактикалык

функциялары көбүнчө гипертексттик жана мультимедиялык технологиялар менен шартталган алардын интерактивдүүлүгү менен аныкталган.

Философиялык аспектиде инсандык **өзүн-өзү жөнгө салуу** маселеси адам эркиндиги жана жекече турмушунун мааниси менен байланышкан; психологиялык-педагогикалык илимде ал индивиддин өз алдынча өнүгүүсү жана өзүн-өзү ишке ашыруусу, анын кесиптик ишмердикке ыңгайлашуусу контекстинде кара-лат. Өзүн-өзү жөнгө салуунун маңызы жөнгө салуу (регуляция) сөзүнүн этимологиясы менен аныкталат (лат. *regularis* – эреженин күүчүнө ээ; өзгөрүлмөлүү, калыбына келүүчү, ченемге салынуучу). Педагогикалык өзүн-өзү жөнгө салуу-нун *мотивациялык функциясы* социалдык мааниге ээ баалуулуктарга жана че-немдерге ылайык өз аракеттеринде ишке ашырылат.

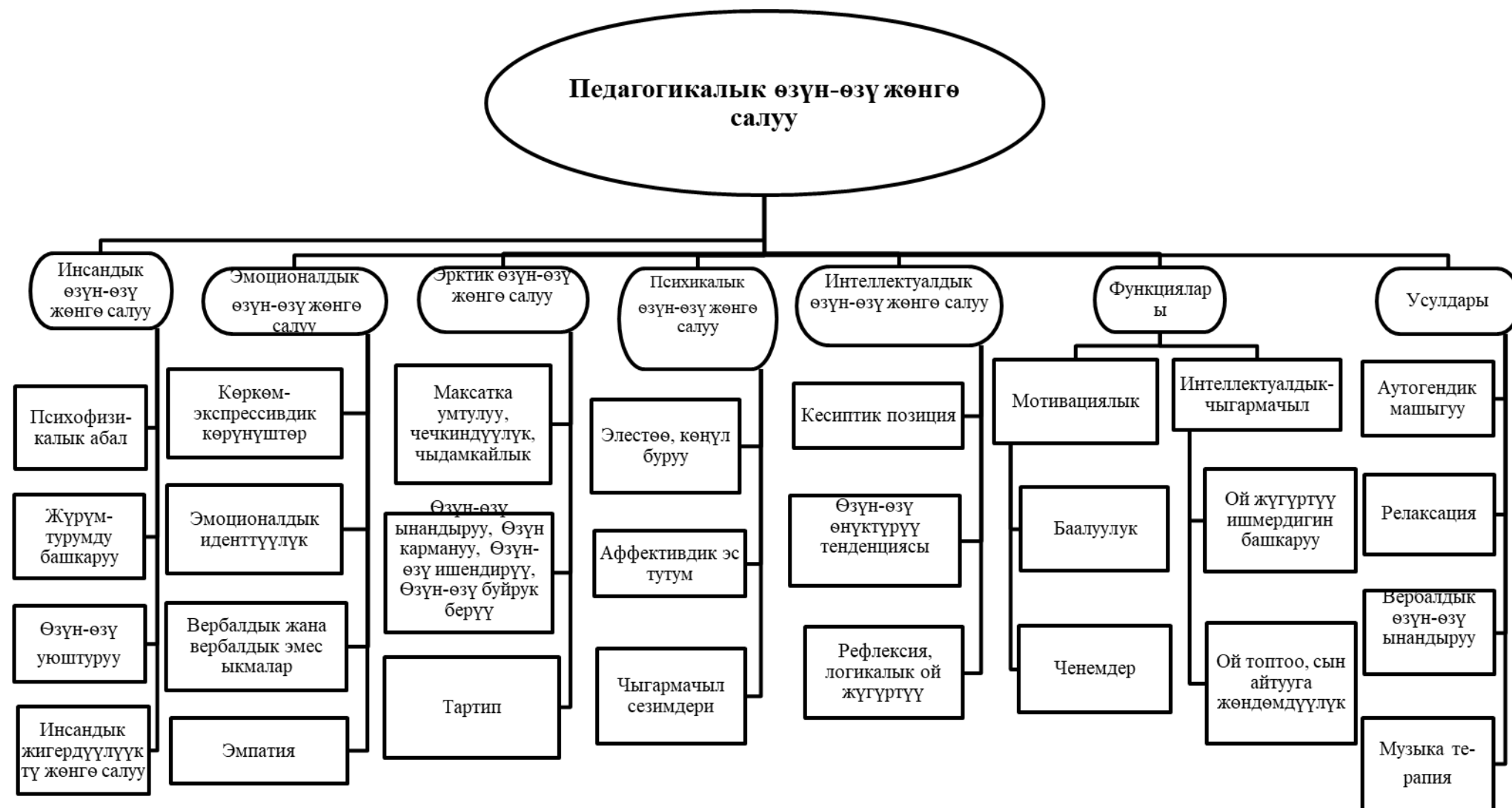
Музыка мугалиминин өзүн-өзү жөнгө салуусунун маанилүү тутумдук бөлүгү болуп *интеллектуалдык-чыгармачыл функция* эсептелет, ал өзүндө абалдын өзүн-өзү жөнгө салуусун, эркин көрүнүшүн камтып турат. Интеллектуалдык ишмердик чыгармачылык менен тыгыз байланышкан, анткени чыгармачылыкка болгон жөндөмдүүлүк акыл ишмердигинин негизи болуп эсептелет, бул туура-луу өздөрүнүн эмгектеринде окумуштуулар: Л.Г. Арчажникова, Н.В. Кузьмина, Л.Ф. Спирин, Ф. Н. Гоноболин, В. А. Сластенин ж.б. айтышкан. Өзүн-өзү жөнгө салуунун өнүккөн көндүмдөрү тышкы шарттардан жана жагдайлардан белгилүү бир деңгээлдеги эркиндикти берет, жана музыка мугалиминин чыгармачыл потенциалын ачууга өбөлгө түзөт (сүрөт 2).

«Музыкалык билим берүүдө болочок адисте педагогикалык техниканы калыптандырууну практикалык камсыздоо» аталыштагы төртүнчү бапта болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун ыкмаларына окутуу процессин уюштуруунун шарттары, ошондой эле болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу методикасы каралды.

Ар тараптуу өнүккөн эрудициялуу жана компетенттүү, өзүн өзү ишке ашыруу жана өзүн-өзү өнүктүрүү тажрыйбасынын негиздерине ээ адистерди даярдоодо заманбап музыкалык-педагогикалык билим берүү педагогикалык техникага окутуу процессинин башкы милдети катары маанилүү, стимул берүүчү, боло-чок музыка мугалиминин ишин жөнгө салуучу эң башкы шарттардын бири катары 5B010600 – Музыкалык билим берүү адистиги боюнча билим берүү програм-масынын мазмунун иштеп чыгууну аныктады. Билим берүү программасынын концепциясынын негизинде биз төмөнкү **милдеттерди** камтыдык:

- коомдун социалдык буюртмасына, билим берүүнүн жаңыланган мазмунуна жана дүйнөлүк стандарттарга ылайыкболочок музыка мугалимдеринин сапаттуу кесиптик даярдыгын камсыздоо;

- болочок музыка мугалимдеринин компетенцияларын калыптандыруу: социалдык-маданий, тилдик (коммуникативдик), табигый-математикалык, кесиптик, фундаменталдык негиздер жаатында адистиктер жана окутуунун технологиялары;

Сүрөт 2. Музыка мугалиминин педагогикалык өзүн-өзү жөнгө салуусунун модели.

- физикалык, руханий жана интеллектуалдык өзүн өзү өнүктүрүү ыкмаларын, психологиялык сабаттуулукту, ой жүгүртүү жана жүрүм-турум маданиятын, коммуникативдик жана рефлексивдик маданиятты, музыкалык-педагогикалык изилдөөлөрдү аткаруунун көндүмдөрүн өздөштүрүү.

Биздин изилдөөлөрүбүздүн маанилүү нуктарынын бири болуп **«теориялык билимдер»** эсептелет, биринчиден, «Музыка» мектеп предметинин өзгөчөлүктөрүнө таянуу менен аларды студенттердин өздөштүрүүсү зарыл; экинчиден, тан-дап алган кесипке карата баалуулук аспект катары.

Биздин пикирибизче, теориялык билимдерди ийгиликтүү өздөштүрүү үчүн пайдубал катары **«Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы»** элективдик дисциплинасы эсептелиши керек, ал студенттерди педагогикалык техно-логиялар теориясынын базалык билимдери менен куралдандырып, багыттоочу негизди камсыздоого арналган. Аталган дисциплина ЖОЖдун музыкалык-педагогикалык билим берүүсүндө мезгилге багытталып, төмөнкүлөрдү эске алуу менен ишке ашырылышы керек:

- алынган теориялык билимдердин психологиялык-педагогикалык жана ата-йын дисциплиналар менен, болочок кесиптик ишмердикке карата карымкаты-шында жана көз карандылыгында;

- практикалык ишмердиктеги студенттердин алган билимдеринин жана жөндөмдөрүнүн ыңгайлашуу деңгээли, өз алдынча иште болочок компетенттүү адистердин өзүн өзү ишке ашыруу ыкмалары жана каражаттары.

Студенттердин билимдерди өздөштүрүүсүнүн сапаты конкреттүү практикалык аракеттерди аткарууга таянат. Мындан биз болочок адистердин педагогикалык техникасын калыптандыруунун төмөнкүдөй шарттарын алып чыгабыз – **«студенттердин өз алдынча практикалык ишмердүүлүгү»**. Бул багыттагы педагогикалык практика музыкалык-педагогикалык ишмердиктин көрүнүштөрүн өздөштүрүүдө терең жана жалпы корутундуларды жана жалпылоолорду, жобо-лору, байланыштарды жана мыйзам-ченемдүүлүктөрдү аныктоодо таанып билүү-үчүлүк-интеллектуалдык багыттуулукту белгилүү бир деңгээлде интеграция-лайт.

Студенттердин изилденүүчү педагогикалык техникасын калыптандырууга карата музыка сабагында усулдук мамилелерди чагылдыруучу маанилүү шарттардын бири болуп, биздин пикирибизче, **«көйгөйлүү-диалогдук кырдаалдарды пайдалануу»** эсептелет.

Музыка сабагында студенттерде педагогикалык техниканы калыптандыруунун дагы бир баалуу шарттарынын бири болуп кесиптик ишмердикке карата **«психофизикалык даярдык»** эсептелет, анткени окуучулардын ийгиликтүүлүгү алардын музыкалык-педагогикалык иштердин технологиясында практикалык аракеттердин маанилүүлүгүн түшүнүү деңгээлине көз каранды болот.

Болочок музыка мугалиминде педагогикалык техниканы калыптандыруунун шартына **«окуучуларга таасир этүүнүн атайын жана көркөм каражат-**

тарын билүүсүн» (жүрүм-турум, кеп, аткаруучулук аракеттери ж.б.) киргизүүгө болот.

Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун баалуулук шарты катары **«педагог-музыканттын окуучулар менен чыгармачыл байланышка жетүүсүндө инсандык сапаттарынын жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу»** эсептелет. Адистин ишмердигиндеги музыкалык жана педагогикалык жактарынын биримдиги анда аталган ишмердиктин натыйжалуулугун камсыздоочу белгилүү жеке сапаттардын болуусун билдирет.

Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун маанилүү шартына биз **педагогикалык практиканы** да коштук, анын жүрү-шүндө мектепте окутууну уюштуруунун, кесиптик ишмердиктин бардык түрлөрүн жана функцияларын аткаруу тажрыйбасына ээ болот. Практика көрсөткөн-дөй, педагогикалык техника өзүнөн өзү эле келе бербейт, аны калыптандыруу үчүн музыка мугалиминин педагогикалык потенциалын жана анын чыгармачыл ишмердигин активдештирүү үчүн жагымдуу чөйрөнү түзүүчү тийиштүү **тышкы жана ички шарттар** керек.

Практиканттарды даярдоодо чыгармачыл ишмердикке мотивацияны өнүктүрүүчү өзгөчө педагогикалык каражат, окутуунун мазмунун өздөштүрүүдөгү маанилүү педагогикалык каражат катары **көркөм-педагогикалык милдеттери** айтууга болот, анын мүнөзү уюштуруучулук, коммуникативдик, конструктивдүү, изилдөөчүлүк сыяктуу өздөштүрүү процессинин башкы элементтерин интеграциялоону, «уютууну» билдирет.

Атап айтсак, көркөм-уюштуруучулук милдеттер музыка сабагынын жамаат-тык-жеке формалары шартында инсандар ортосундагы байланышты эске алуу, **максат коюу, предметтүүлүк, аңдалуу, өзгөртүүчү мүнөз** (П.П. Бueva, А.Н. Леонтьев ж.б.) сыяктуу касиеттерди анализдөө педагог-музыкант үчүн өзгөчө мааниге ээ болот.

Көркөм-коммуникативдик милдеттер жалпы эле кесиптик окутуу процессинде өзгөчө орунду ээлейт.

Көркөм-конструктивдүү милдеттер окуучуларды тандоо, композиция, окуу-таанып билүүчүлүк процессти долбоорлоо, ар кандай кырдаалдарды оюнда элестетүү сыяктуу түшүнүктөрдүн деңгээлине чыгарат, аларды моделдөө окуучуларга музыкалык билим берүүдө адекваттуу усулдарды табуу максатында кол-донулат.

Көркөм-изилдөөчүлүк милдеттер субъекттердин жаңы билимдерди алуу максатында маалыматты жалпылоо жана өзгөртүү жолу менен мыйзамченем-дүүлүктөрдү жана педагогикалык көрүнүштөрдүн байланышын таанууга багыт-талган процессти билдирет.

Ошентип, биз жогоруда санап өткөн негизги милдеттер жана шарттар музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун бирдиктүү системасынын маанилүү кошундусу болуп эсептелет. Музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу процессин уюштуруунун **формалары** тууралуу маселеге өтүп жатып, биз аларды төмөнкү **белгилери** боюнча бири-бирине дал келтирүү мүмкүнчүлүктөрүнө токтолдук:

- өзүндө тайпалык сабактарды (лекциялар, семинарлар, практикалык сабактар), ошондой эле жеке консультацияларды камтыган **окуу иштеринин түрлөрү боюнча**;

- **окутуучу ишмердиктин мүнөзү боюнча**, ага ар канда дискуссиялар, иш-тиктүү жана ролдук оюндар, атайын тапшырмалар ж.б. кирет.

Педагогикалык эксперимент үч этаптан турду – **констатациялык, калыптандыруучу** жана **текшерүүчү-жалпылоочу**. Ошону менен бирге эле, изилдөө-нүн жүрүшүндө алынган жыйынтыктарды салыштыруу кезектеги текшерүүнүн жардамы менен каттоого алынды.

Констатациялык экспериментте (2014-2015-ж.ж.) төмөнкү **милдеттер** коюлуп, чечилди:

- жогорку мектептин окуу процессинде болочок музыка мугалимдерин даярдоодо изилденүүчү маселенин абалына анализ жүргүзүү;

- музыка сабагында эксперименттин катышуучуларында педагогикалык техникага ээ болуу деңгээлин аныктоо;

- студенттерди мектепте музыкалык сабакка даярдоодо салттуу методиканы колдонуунун натыйжалуулугун аныктоо.

Изилдөөнүн констатациялык этабы студенттердин педагогикалык техникага ээ болуусунун баштапкы деңгээлин анын **үч** башкы – **мотивациялык-баалуулук, мазмундук-коммуникативдик, көркөм-опреационалдык** компоненттери боюнча аныктоого мүмкүндүк берди. Тажрыйбалык иш Абай атындагы Казак улут-тук педагогикалык университетинин (Abai University) искусство, маданият жана спорт институтунда; Казак улуттук аялдар педагогикалык университетинде элек-тивдик дисциплина боюнча сабактар башталганга чейин жүргүзүлдү. Изилдөө-өгө «Музыкалык билим берүү» адистигинин III курсунун (күндүзгү бөлүм) 134 студенти: текшерүүчү топко (ТТ) изилдөөгө катышкандардын саны – 64, эксперименталдык топко (ЭТ) – 70 студент кирди. Педагогикалык техниканын ыкмала-рына студенттердин ээ болуу деңгээлин аныктоо максатында биз эң башкы ком-поненттерге ылайык **өлчөнүүчү топторду** белгиледик: музыкалык-педагогика-лык баарлашууга инсандык-баалуулук мамиле; көркөм-коммуникативдик баар-лашуунун ыкмаларына ээ болуу механизмдери: актёрлук чеберчиликтин вербалдык жана вербалдык эмес каражаттары; музыкалык-педагогикалык аракеттердин көркөм оюн берүүдө психикалык өзүн өзү жөнгө салуу көндүмдөрү. Музыкалык-педагогикалык баарлашууга карата инсандык-баалуулук мамиленин көрүнүүсү деңгээлин анализдөө төмөнкү **белгилердин** негизинде ишке ашырылды:

- музыкалык-педагогикалык баарлашуунун баалуулук жактарын аныктоо;

- жеке экспрессивдик тынчсызданууларды жөнгө салууга болгон жөндөмдүүлүк;

- өзүнүн жүрүм-турумунун экртүү жигердүүлүгүн интерпретациялоону башкаруу.

Көркөм-коммуникативдик баарлашуу ыкмаларын ээ болуу механизмдеринин байкалуу деңгээлин өлчөө бир катар **белгилердин** жардамы менен ишке ашырылды:

- окуучуларга көркөм-коммуникативдик таасир этүүнүн вербалдык жана вербалдык ыкмалары менен;

- көркөм-педагогикалык баарлашууда эмоцияны, эмпатияны, диалогду түзүү жөндөмү;

- актёрлук чеберчилик каражаттары менен баарлашууга ээ болуу механизм-дери.

Музыкалык-педагогикалык аракеттердин көркөм маанисин берүүдө натыйжалардын деңгээли төмөнкү **белгилер** аркылуу жетишилди:

- кырдаалга жараша өзүнүн педагогикалык концепциясын ийкем кайра куруу;

- музыкалык-педагогикалык аракеттердин көркөм маанисин берүүдө психи-калык өзүн-өзү жөнгө салуу көндүмдөрү.

Изилденүүчү сапаттын компоненттеринин, критерийлеринин жана көөрсөт-күчтөрүнүн мүнөздөмөсүнүн негизинде музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун мүмкүн болгон деңгээлдери шарттуу түрдө аныкталды: жогору, орто, төмөн, булардын ар бири алардын мазмундук мүнөз-дөмөсүн чагылдырды.

Педагогикалык техниканын ыкмаларына студенттердин ээ болуусунун баш-тапкы деңгээлин аныктоо үчүн биз V жана VI семестрлерде атайын **«текше-рүүлөрдү»** жүргүздүк. Биринчи **«текшерүү»** III курстун (V семестр) студенттери тарабынан татаалдык деңгээли боюнча түзүлгөн атайын тапшырмаларды аткар-гандан кийин жүргүзүлдү. **1-, 2-, 3-**тапшырмалар берилди.

Алынган жыйынтыктар көрсөткөндөй, студенттердин басымдуу бөлүгү тапшырмаларды аткара алышкан эмес, анткени жалпысынан алганда, мындай тапшырмаларга алар даяр эмес эле.

Бул маселеге кызыкканына карабастан, болочок музыка мугалимдери мате-риалды берүүдө жана өз корутундуларын чыгарууда кыйынчылыктарга туш бо-лушту. Алардын жооптору ынанымсыз, үстүрт мүнөзгө ээ эле.

Тажрыйбалык-эксперименталдык изилдөөнүн акыркы констатациялык ана-лизин жүргүзүү менен төмөнкүнү белгилеп кетмекчибиз: эксперименталдык жа-на текшерүүчү топтогу студенттердин педагогикалык техникасынын орточо %дык катышы «1-текшерүүдө» жана «2-текшерүүдө» төмөнкүдөй: ЭТ – «жо-гору» деңгээл – 8,6%, «орто» – 47,6%, «төмөн» – 43,8%; ТТ – «жогору» деңгээл – 9,2%, «орто» – 50,55%, «төмөн» – 40,25%.

Ошентип, констатациялык эксперимент эксперименталдык жана да текше-рүүчү топтордо педагогикалык техниканын бардык критерийлери жана көрсөт-күчтөрү боюнча болжолдуу бирдей позициясын аныктады. Биздин изилдөөлө-рүбүз окуучулардын басымдуу көпчүлүгүндө педагогикалык техниканын орточо деңгээлин аныктады жана болочок музыка мугалимин ЖОЖдо даярдоо шартын-да аны калыптандыруунун атайын методикасын иштеп чыгуу зарылдыгын көр-сөттү.

Калыптандыруучу эксперимент Абай атындагы Казак улуттук педагоги-калык университетинин (Abai university) искусство, маданият жана спорт ин-ститутунда жана Казак улуттук аялдар педагогикалык университетинде окуу-

педагогикалык процесс шартында, IV курстун студенттери контингентинде (134 адам) ишке ашырылды (2015-2016-окуу ж.). Окутуу процессинде курамы 70 студенттен турган эксперименталдык топ гана катышты. Тажрыйбалык-изилдөөчү-лүк ишти жүзөгө ашырууда биз төмөнкү **жоболорду** жетекчиликке алдык:

- экспериментти катышуучулар менен окуу убактысынын алкагында жүргүзүү;

- изилдөөнүн бардык этаптарында окутуу иштеринин ырааты сакталды.

Жалпысынан төмөнкүдөй **милдеттер коюлду:**

- педагогикалык техниканы калыптандырууда окуу сабактарынын жана педагогикалык практиканын натыйжалуу формаларын аныктоо;

- окуучулар мене ниш алып барууга даярдоодо студенттерди педагогикалык техникага окутуунун натыйжалуу ыкмаларын колдонуу;

- тажрыйбалык-эксперименталдык иштин бардык этаптарында болочок музыка мугалимдеринде педагогикалык техниканы калыптандыруу динамикасына көңүл буруу.

Белгилей кетчү нерсе, биз иштеп чыккан **«Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы»** элективдик дисциплинасы мектептерде музыкалык-педагогикалык өзгөчө процеске ылайык ишке ашырылды. Бул учурда болочок педагог-музыканттын кесиптик ишмердиги процессин изилдөөгө чечкиндүү жана ой-лонуштурулган мамилени өнүктүрүүдө өзгөчө роль лекциялык сабактарга берилди. Буга аудиториялардагы маанай өзү өбөлгө түздү, эмоционалдык-баалуу-лук мамиледен алганда, каралып жаткан маселеге карата алардын көңүл буруу-сун активдештирди.

Ар кыр илимий жааттагы изилдөөчүлөрдүн пикирлерин мисал келтирүү менен окутуучу, элективдик дисциплинаны алып баруучу олуттуу милдетти, б.а. – театралдык искусство жана музыкалык билим берүү педагогикасынын белгилүү адистеринин айткандарына таянуу менен актёрду жана музыка мугалимине салыштыруу анализин жасоону аркалады.

Биз иштеп чыккан элективдик дисциплинанын лекциялык жана семинардык материалдары студенттерге жетиштүү деңгээлде таасир эте алды жана музыка мугалиминин педагогикалык техникасын актуалдаштыруу маселесине карата баарлашуусу мыйзам-ченемдүү жана объективдүү экендиги тастыкталды.

Элективдик дисциплинанын максаты студенттерди педагогикалык техника-нын негизги элементтери менен тааныштыруу болгондуктан, алардын окуу-тарбиялык процессте иштөөсүн көрсөтүүдө курстан өтүшкөн респонденттердин басымдуу бөлүгү (80%дан жогору) аларды музыка сабагынын алкагында эле эмес, аудиториядан тышкаркы иштерде да колдонуу мүмкүнчүлүгүн түшүнүш-тү. Лекциялык жана семинардык сабактарда студенттер музыка мугалиминин окуучулар менен педагогикалык карым-катышы процессинин атайын өзгөчөлүк-төрүн таануу менен педагог-музыканттын айрым вербалдык жана вербалдык эмес аракеттеринин натыйжалуулугун жана жаңылыштыгын ажырата билишкен.

Вербалдык эмес баарлашуу тууралуу билимдерди системдештирүү максатында атайын семинар уюштурулду, мында студент А. «Баарлашуунун вербалдык эмес каражаттары» аталыштагы темада баяндама жасады. Баяндаманы талкууга алууда студенттерге төмөнкүдөй суроолор берилди: «Вербалдык эмес баарлашуунун негизги топторун белгилегиле жана алардын ар биринин мазмунун негиздегиле», «Ар бир бөлүмгө мүнөздөмө бергиле» Талкуу учурунда төмөнкү-дөй ойлор айтылды: вербалдык эмес баарлашуу топторуна: «кинесика» – «экс-прессивдик-көркөм кыймыл-аракеттерди» камтыйт, «экстралингвистика» – ви-зуалдык байланыш, «такесика» – тактилдик байланыш, «проксемика» – мейкин-диктеги багытталуу. Биринчи топ позаны, жаңсоолорду, мимиканы, көз караш-ты, кыймыл-аракеттердин багытын камтыйт; экинчи топ – интонацияны, үндүн жогорулугун, тынымды, үшкүрүүнү, күлкүнү, ыйды; үчүнчү топ: өбүүнү, далыга таптоону, далсын сылоону ж.б.; акыркы топ аралыкты (дистанцияны) билдирет.

Ошентип, элективдик дисциплина сабагынын тематикасы музыкалык билим берүүнүн, психологиянын, психофизиологиянын, музыкалык аткаруучулук-тун өзгөчөлүктөрүнүн жана эмоционалдык абалды өз алдынча жөнгө салуунун ар кандай маселелерин жана көйгөйлөрүн камтыды. Сабактар студенттер менен ин-терактивдик баарлашуу формасында өттү, алар иш алып баруунун ар кыл форма-ларын өзүндө камтыды: топтук, жеке консультациялар, дискуссиялар, эвристи-калык аңгемелешүүлөр ж.б.

Педагогикалык техниканын элементтерин иштеп чыгууда элективдик дисциплинанын практикалык бөлүгү тренинг формасында өткөрүлдү (топтук дискуссияларды, ролдук оюндарды, көнүгүүлөрдү ж.б. пайдалануу). Тренингде болочок мугалимдер лекцияларда жана семинарларда алган билимдерин тереңдетүүгө, кеңейтүүгө, деталдаштырууга, эмоционалдык абалын жөнгө салуу жөндөмүнүн деңгээлин аныктоого, сабакка болгон кызыгуусун жогорулатууга, өз ал-дынчалыкка, кыймыл-аракеттеринде зарыл болгон эркиндикке жетишүүгө мүм-күнчүлүк алышты.

Калыптандыруучу эксперименттин акыркы этабында IV курстун студенттери (VII семестр) мектепте педагогикалык практикадан өтүштү. Элективдик дисциплинада максат багыттуу сабактардын жардамы менен алар музыка сабагында окуучулар менен түздөн-түз иш алып барууда педагогикалык техниканын элементтерине ээ болууда алар олуттуу илгерилөөгө жетишти.

Педагогикалык техниканы калыптандыруу боюнча IV курста өтүлүүчү педагогикалык практикада алынган «2-текшерүүнүн» жыйынтыгы көрсөткөндөй, эксперименталдык топтун студенттери текшерүүчү топтун көрсөткүчтөрүнөн кыйла жогору жыйынтыктарды беришти.

Орточо эсеп менен алганда, ЭТ жогорку деңгээлинин көрсөткүчү ТТга салыштырмалуу 15%га жогорулаган, ал эми төмөнкү деңгээл 17%га кыскарган (таблица - 2). Эгер констатациялык изилдөөнүн башталышында эксперименталдык топтун катышуучуларында «жогорку» деңгээлдин жыйынтыгы 8,6%ды, «орто» – 47,6%, «төмөн» – 43,8%ды түзсө, калыптандыруучу этаптын соңунда деңгээлдердин маалыматтары – 26,5%; 57%; 16,5% чегинде белгиленген. Ал эми текшерүүчү топто бир аз жылыштар болгону белгиленет: «орто» деңгээлде

(4,45%), «төмөн» (10,6%). ЭТ катышуучуларынын жалпы жыйынтыгы жакшырды: «жогорку» деңгээл – 17,9%га жана «төмөн» орточо эсеп менен алганда, 27,3%га көтөрүлгөн (таблица – 3).

Текшерүүчү-жалпылоочу этапта бүтүрүүчүлөргө 2019-2020-окуу жылында «Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» элективдик дисциплинасынын негизинде түзүлгөн педагогикалык техниканын калыптануу деңгээлин иликтөө жана баалоо, калыптандыруу усулу сунушталган. Методиканы апробациялоо үч этапта ишке ашырылмак. Биринчи этаптагы милдеттерге алдыдагы ишмердикке даярданууну, мотивациялык-максаттык аныктаманы кир-гизүүгө болот. Экинчи этапта жайылтылуучу методика менен кайталап онлайн таанышуу жүргөн. Үчүнчү этапта педагогикалык техника жаатында студенттер-дин негизги жөндөмдөрүнүн калыптануу деңгээлине бааны бүтүрүүчүлөр, ошондой эле аларды көзөмөлдөөчү педагог беришти. Педагогикалык практиканын жүрүшүндө баалоо педагог-насаатчы тарабынан жүүргүзүлүп, педагогикалык техника жаатындагы негизги түшүнүктөрдүн, жөндөмдөрдүн калыптануу деңгээлине берилген бүтүрүүчүлөрдүн өзүнө берген баалары, өтүлгөн сабактарда педагогикалык техниканын маалыматтары текшерүүчү-жалпылоочу этаптагы текшерүүдө аралык текшерүүнүн көрсөткүчтөрү болуп калды.

Онлайн-окутуу – бул окутуу процессинде Интернетке чыгуу аркылуу ар кыл электрондук гаджеттерди (компьютерлерди, телефондорду ж.б.) колдонуу менен билим алуу. Билим берүүнүн аталган форматына ылайык, үйдөн чыкпай эле окуй берсе болот. Мындай ыкма менен мектептик, ошондой эле кесиптик да билим алса болот. Негизинен, окутуунун бул формасын төмөнкүлөр тандашат:

- ден соолугуна байланыштуу окуу жайларга келе албаган окуучулар;
- алыскы калктуу пункттарда жашаган жана окуу жайга келүү үчүн алыскы аралыктан келе албаган окуучулар.

Биздин методикадагы жаңы нерсе, бул анын компоненттери, тутумдук бөлүүктөрү ар кыл илимдердин маалыматтарын эске алуу менен тандалган (синергетика принциби) жана педагогикалык бүтүндүктү түзөт. Алсак, кептик жөндөмдөр лингвистикалык маалыматтарды камтыйт. Социалдык-рецептивдик жөндөмдүүлүк театралдык-педагогикалык, психологиялык маалыматтарды камтыйт. Булардын акыркысы актёрлук жөндөмдө да, өзүнүн жана башкалардын эмоцияларын башкарууда да кездешет. Вербалдык жана вербалдык эмес жөндөмдөөргө ээ болуу жөндөмү. Кайтарым байланыш принциби критерийди – эмоцияларын башкарууда да кездешет. Вербалдык жана вербалдык эмес жөндөмдөөргө ээ болуу жөндөмү. Кайтарым байланыш принциби критерийди – ишмердиктин жүрүшүнө таасир этүү жөндөмүн аныктоодо орду бар, физиологиялык маалыматтары анын басканында шыңга боюнда чагылдырылган.

Таблица 2. – *Калыптандыруучу эксперименттин жүрүшүндө болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу деңгээлдеринин жыйынтыгы (2015-2016-окуу ж.) (III курс, VI семестр)*

Текшерүүлөр	Эксперименталдык топ – 70 студент											
	Текшерүүчү топ – 64 студент											
	Жогору				Орто				Төмөн			
	ЭТ		ТТ		ЭТ		ТТ		ЭТ		ТТ	
	Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%
<i>I текшерүү</i>	18	25	6	10	39	56	33	53	13	19	25	37
<i>II текшерүү</i>	19	28	8	13	44	58	36	57	7	14	20	30,0

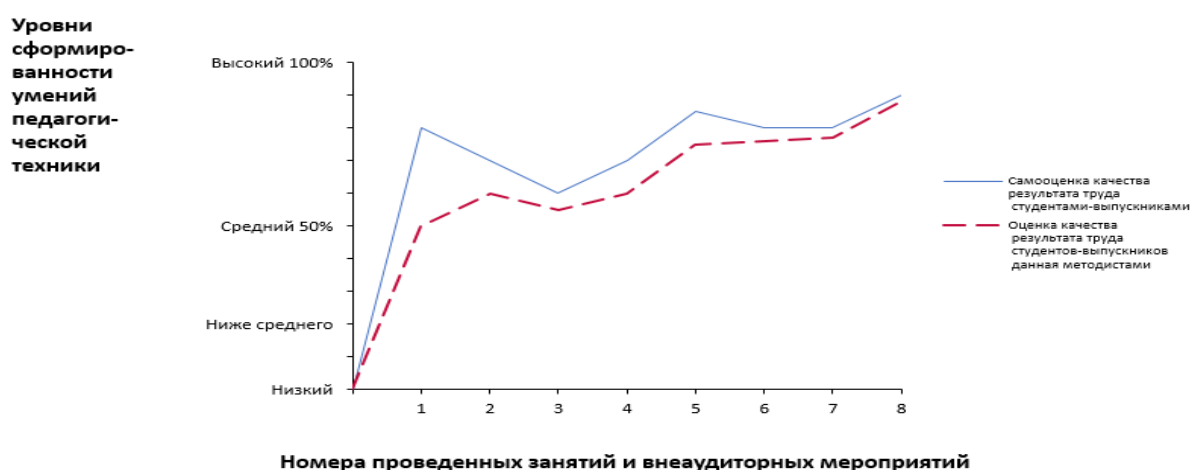
Таблица 3 – *Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу деңгээлдеринин катыштык маалыматтары (констатациялык жана калыптандыруучу эксперименттер)(2014-2016-ж.ж.)*

Эксперименттин этаптары	Деңгээлдер											
	Жогору				Орто				Төмөн			
	ЭТ - 70 см.		ТТ - 64 см.		ЭТ - 70 см.		ТТ - 64 см.		ЭТ - 70 см.		ТТ - 64 см.	
	Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%	Саны	%
<i>Констатациялык</i>	6	8,6	6	9,2	34	47,6	32	50,55	30	43,8	26	40,6
<i>Калыптандыруучу</i>	18	26,5	7	11,5	42	57	35	55	10	16,5	22	33,5

Элективдик дисциплина боюнча иштелип чыккан методиканын параметрлери үч блокко бөлүнгөн. Биринчи блок болочок мугалимди инсанга жана аудиторияга таасир этүү жөндөмү көз карашынан мүнөздөлөт. Экинчи блок бүтүрүүчү кайсы деңгээлде өз жүрүм-турумун башкара алаарын аныктоого мүмкүндүк берет. Үчүнчү блок бүтүрүүчү жана окуучунун коммуникациясынын деңгээлин аныктайт.

Анализ өтүлгөн сабактан кийин жасалды, бул учурда бүтүрүүчүлөр педагогикалык техника жөндөмүнүн калыптануу деңгээлинин биз иштеп чыккан критерийлеринен колдонушкан. Бүтүрүүчү өткөөргөн сабактардын жана аудиториядан тышкары иш-чаралардын жыйынтыгы боюнча педагогикалык техниканын калыптануу деңгээлине анализ берүү жана баалоо картасы толтурулду.

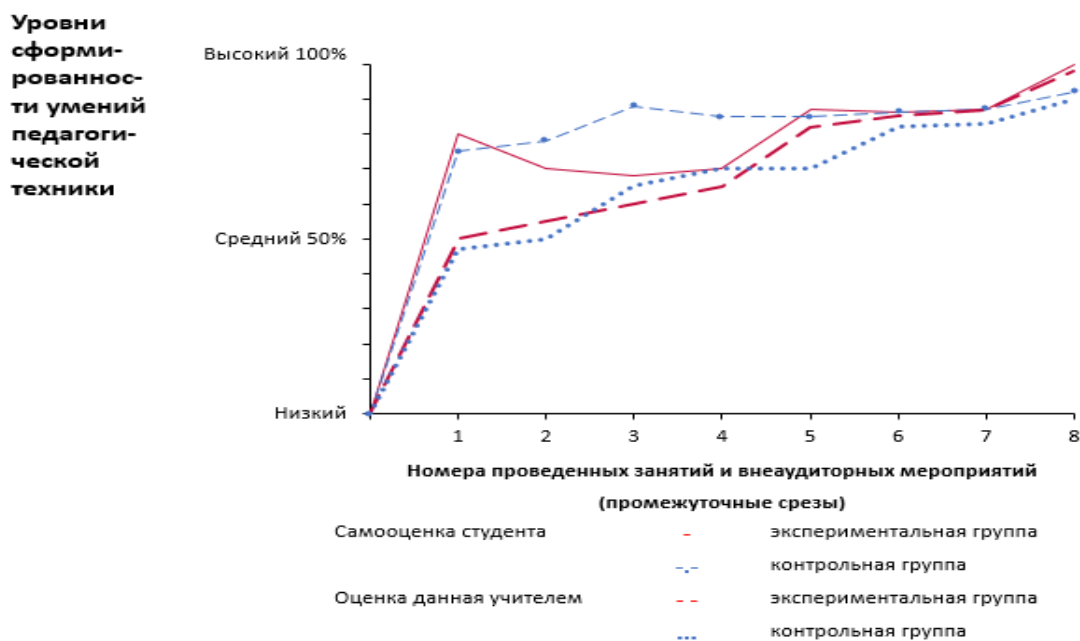
Педагогикалык техника жөндөмүнүн калыптануу деңгээлин анализдөө жана баалоо картасынын маалыматтарын иштеп чыгуу төмөнкүдөй жыйынтыктарды берди (сүрөт 3).

Сүрөт 3. Педагогикалык техника жөндөмүнүн негизинде студенттердин эмгегинин жыйынтыгынын сапаты диаграммасы (текшерүүчү-жалпылоочу этаптагы эксперименталдык топтун маалыматы боюнча).

Текшерүүчү-жалпылоочу этапта текшерүүчү жана эксперименталдык топторду салыштыра турган болсок, анда жүүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн маалыматы боюнча эксперименталдык топтогу болочок мугалимдердин педагогикалык техника жөндөмүнүн калыптануу деңгээлинин берилген анализге жана баага карата көзөмөлдөөчү окутуучунун жана бүтүрүүчүнүн пикирлеринде ыкчамдык менен жакындашуу тенденциясы: 3-сүрөттө көрсөтүлгөндөй, үчүнчү сабактан баштап байкалат. Текшерүүчү топто. Мындай тенденция алтынчы сабактан баштап байкала баштайт (сүрөт 4).

Педагогикалык техника, педагогикалык чеберчилик боюнча лекцияларда жана практикалык сабактарда билимдерди кайталап, объективдүү анализ жана текшерүүчү топтун педагогикалык техникасы жөндөмүнүн калыптануу деңгээ-

Сүрөт 4. Студенттердин педагогикалык техникасынын негизги жөндөмүнүн калыптануу деңгээли (эксперименталдык жана текшерүүчү топтун маалыматтары боюнча).

элине баа берүүгө тез жеттик, алар педагогикалык техника, педагогикалык чеберчилик тууралуу жалпы гана түшүнүктөргө ээ болгон.

Андыктан текшерүүчү топтун бүтүрүүчүлөрүндө өзүнүн натыйжаларын жогорулатууга карата тенденция байкалат. Жүргүзүлгөн эсептөөлөрдүн негизинде эксперименталдык топтун бүтүрүүчүлөрүнүн эмгегинин жыйынтыгынын сапаты текшерүүчү топтун бүтүрүүчүлөрүнө салыштырмалуу 15%га жогору.

Биз сунуштаган методика – студенттин педагогикалык чеберчилигин калыптандырууда тутумдук бөлүгү болуу менен текшерүүчү-жалпылоочу этапта бүтүрүүчүлөрдүн онлайн-практикасынын жүрүшүндө текшерүүдөн өткөн. Изилдөөнүн жыйынтыгын биз компакттуу, концентрацияланган түрүндө сүрөттөгө аракет кылдык. Ошондой эле: анализ усулу, педагогикалык техника жаатында студенттердин жөндөмүн баалоо усулу, студенттердин ишмердигинин сапатын жана анын жыйынтыгын көзөмөлдөө ж.б. у. сыяктуу усулдар колдонулду.

КОРУТУНДУ

Жогорку билим берүү системасында болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандырууну изилдөөнүн алдыга коюлган милдеттерине ылайык жүргүзүлгөн изилдөөлөр анын жыйынтыгын анализдөө жана жалпылоонун негизинде бир катар негизги **корутундуларды** жасоого мүмкүндүк берди:

1. Диссертацияда социалдык-психологиялык жана инсандык феномен катары мугалимдин кесиптик педагогикалык ишмердигинин маңызы жана мазмундук мүнөздөмөсү аныкталды. Болочок музыка мугалиминин система түзүүчү касиеттери жана белгилери болуп компетенттүү мамиленин маңызы аркылуу

за-рыл болгон кесиптик билимдерди, жөндөмдөрдү жана көндүмдөрдү, кесиптик мааниге ээ жана инсандык сапаттарды калыптандырууга багытталган адистин психологиялык, методологиялык, илимий жана усулдук даярдыгынын карым-катышын түзүүчү анын бардык звенолорун ишке ашыруу жана интеграция эсептелет.

2. Педагогикалык техника мугалимдин кесиптик ишмердигинин бүтүндөй түзүмүндө олуттуу орунга ээ болуу жана анын аспаптары болуу менен көркөм-коммуникативдик процессте өзүн жаркын жана терең чагылдырууга, окуучулар менен карым-катышта физикалык, психикалык, инсандык сапаттарды натыйжалуу колдонуу менен педагогикалык милдеттерди чечүү технологиясын ачып берүүгө мүмкүндүк берет. Диссертацияда педагогикалык техника түшүнүктүк аппаратта компетенттүү мамиле аркылуу чыгуучу билим берүү процессин жана тышкы ыкмаларды толуктоо аркылуу жетишүүчү педагогикалык баарлашуунун көп тутумдуу мүнөзүн камтыган базалык категория катары каралат. Изилдөөдө көрсөтүлгөндөй, мугалимдин педагогикалык техникасы ыкмалардын жана каражаттардын бир бүтүн жыйындысы катары маданий-кептик көндүмдөрдүн, өз-үнүн эмоционалдык абалын ийги башкаруунун жана чыгармачыл-продуктивдүү баарлашуунун жүрүшүндө карым-катышты уюштурууда кубаттуу активатор жана окуу-тарбиялык процессти жөнгө салуучу катары каралат. Педагогикалык техниканын негиздерин таануу төмөнкү усулдардын жардамы менен ишке ашырылды: байкоо жүргүзүү, кошо тынчсыздануу, музыкалык аңгемелешүү, алдыңкы тажрыйбаны иликтөө, физикалык аракеттер, баалоочу пикирлер технологиясы, иллюстративдик материалдарды колдонуу, музыкалык кошо тынчсыздануу, импровизация, контрасттуу катыштыруу, интерактивдүү усулдар, көйгөйлүү-диалогдук аңгемелешүү.

3. Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандырууга карата инсандык, аксиологиялык, ишмердиктик жана компетенттүүлүк ма-милелерге негизделүү менен, мугалим менен окуучулардын коммуникативдик баарлашуусунун принциптерин, функцияларын жана түзүмдүк блокторун, тутумдук линияларын, актёрлук-педагогдук чеберчиликтин элементтерин; педагог-музыканттын артыкчылыктуу кесиптик инсандык сапаттарын; мотивациялык-баалуулук, мазмундук-коммуникативдик, көөөркөм-опреационалдык компоненттерди өзүндө камтыган концептуалдык-дидактикалык модель иштелип чыкты.

4. Болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасы өзүндө өнүккөн актёрлук жөндөмдөрдүн, вербалдык жана вербалдык эмес баарлашуу ыкмаларынын жардамы менен, кесиптик ишмердиктин ар кандай кырдаалдарында маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу менен мугалимдин педагогикалык өзүн-өзү жөнгө салуусу. Актёрлук-сахналык жөндөмгө ээ болуу адистин аракеттеринин логикасын төмөнкү ыраатта камсыздайт: органикалык жүрүм-турум – ачык байкалуучу тынчсыздануулар – жигердүү таасир этүү. Музыка мугалиминин вербалдык жана вербалдык эмес жүрүм-турумунун ачык байкалуусу педагогикалык баарлашуунун негизги каражаты, окуучуларга педагогикалык таасир этүүнүн аспабы болуу менен, баарлашуунун жалпы

композиция-сын аныктоодо педагог-музыканттын эмоционалдык, ошондой эле көркөм-интеллектуалдык да чөйрөсүн камтыйт. Өзүн-өзү жөнгө салуунун өнүккөн көндүмдөрү музыка мугалиминин чыгармачыл потенциалын ачып берүүдө ал кесиптик билимдерге, жөндөмдөргө, көндүмдөргө жана кесиптик компетенцияларга оку-туу практикасында апробациялануучу арсеналды толуктоого багытталган өз-үнүн тандалган аракеттеринин натыйжаларына карата рефлексивдик-баалоочу жана ички жөнгө салуучу мамилелер жолуна турганда белгилүү эркиндикти бе-рет.

5. ЖОЖдо кесиптик даярдоо процессинде музыка мугалиминин педагогика-лык техникасын калыптандыруу мүмкүнчүлүктөрүн ачып берүү менен биз мак-сат багыттуу аракеттердин технологиясын практикалык камсыздоо үчүн шарт-тарды бөлүп карадык. Алсак, биздин изилдөөлөрүбүздүн нугунун маанилүү шар-ты катары теориялык билимдер каралды, аларды ийгиликтүү өздөштүрүү үчүн «Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» элективдик курсу жардамга келди. Дагы бир маанилүү шарт катары «студенттердин өз алдынча практикалык ишмердүүлүгү» аныкталды. Изилденүүчү маселеге карата методикалык мамиле-лерди чагылдыруучу кийинки шарттар өзүндө «көйгөйлүү-диалогдук кырдаалды пайдаланууну», «психофизикалык даярдыкты», «окуучуларга таасир этүүнүн ата-йын жана көркөм каражаттарын билүүнү», педагог-музыканттын окуучулар ме-нен чыгармачыл байланышка жетүүсүндө инсандык сапаттарынын жеке өзгөчө-лүктөрүн эске алууну», музыка сабактарында көркөм-чыгармачыл атмосфераны жаратууну», «болочок музыкант-мугалимдин жеке субъективдүү позициясын», «коммуникативдик ишмердиктин көркөм багытталуусун» өзүндө камтыган.

6. Тажрыйбалык-эксперименталдык изилдөөлөрдү иштеп чыгууда олуттуу толь болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу методикасына тиешелүү, ал өзүндө изилденүүчү педагогикалык технологиянын баштапкы деңгээлин жана «Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» элективдик дисциплинасы сабагында болочок адистерди окутууда калыптандыруучу этапты камтыйт. Тажрыйбалык окутуунун жыйынтыктары эксперименталдык топтогу болочок музыка мугалимдеринин педагогикалык техникасын калыптандыруунун деңгээлдеринде позитивдүү өзгөрүүлөрдүн болушу тууралуу жалпылоочу корутунду жасоого мүмкүндүк берди, муну менен ЖОЖдук музы-калык-педагогикалык билим берүү практикасына чыгармачыл жайылтуу үчүн жеткиликтүү болгон, биз иштеп чыккан окутуунун методикасынын натыйжалуулугун далилдеди.

Изилденүүчү көйгөйдүн кийинки иштеп чыгуулары тууралуу белгилей кет-сек, ал бизге бир нече ракурстан көрүнүп турат, алардын ичинде – музыканы оку-туу принциптерин андан ары өөнүктүрүүгө педагогикалык техниканын багытталуусу. Педагог-музыканттын жеке келбетинин маанилик мүнөздөмөсү болуу менен аткаруучулук көндүмдөр болочок музыка мугалими үчүн кесиптик чебер-чиликке жетишүүсүндө зарыл болгон көркөм каражаттардын бүткүл комплексин актуалдаштыруу аркылуу көркөм-образуу өнүгүүсүнө дайыма муктаж. Илимий жана практикалык кызыкчылык, биздин

пикирибизче, болочок адис-музыканттын педагогикалык техникасын өнүктүрүүдө маалыматтык технологияларды чыгармачыл пайдалануучу программаларды иштеп чыгууда.

Аталган изилдөө болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруунун көп аспектилүү көйгөйлөрүн толугу менен ачып бере алган жок, ал тынымсыз өзгөрүп туруучу социалдык шарттарды эске алуу менен маселени андан ары өнүктүрүүгө муктаж.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

- жогорку жана атайын орто музыкалык билим берүү жаатында биндиктүү маалыматтык мейкиндикти түзүү үчүн педагогикалык техниканы пайдалануунун теориялык-методологиялык негиздерин дагы тереңдетүү жана кеңейтүү;

- педагогикалык жана адистештирилген ЖОЖдордо болочок музыка мугалимин даярдоонун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн «Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» элективдик дисциплинасын, педагогикалык техника-ны калыптандыруунун концептуалдык-дидактикалык моделин пайдалануу;

- студенттердин өз алдынча иши үчүн болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандыруу боюнча методикалык колдонмолорду, кошумча окуу куралдарын жана нускамаларды бастырып чыгаруу;

- педагогдордун квалификациясын жогорулатуу курстарында музыка мугалимдеринин педагогикалык техникасын калыптандыруу боюнча иштелип чыккан методикалык көөрсөтмөлөрдү колдонуу;

- болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандырууда жогорку жана орто музыкалык билим берүү системасында кесиптик компетенттүү мамилени өнүктүрүү;

- болочок музыка мугалиминин педагогикалык техникасын калыптандырууда жогорку жана орто музыкалык билим берүү системасында маалыматтык жана коммуникативдик технологияларды колдонууну кеңейтүү.

ЖАРЫК КӨРГӨН ЭМГЕКТЕРДИН ТИЗМЕСИ

Монографиялар:

1. **Ахметова А.К.** Педагогическая техника в подготовке учителя музыки: теория и практика [Текст] /А.К. Ахметова. – Алматы: «Ұлағат», КазНПУ им. Абая, 2017. – 252 с.

2. **Ахметова А.К.** Pedagogical technique of a music teacher and methods for its improvement [Текст] /А.К. Ахметова. – Алматы: ЖК «Балауса», 2019. – 184 с.

Учебно-методические пособия:

3. **Ахметова А.К.** Мектептегі музыка сабағын оқытудың принциптері мен әдістері [Текст]/А.К. Ахметова.–Алматы:Издательство:«Ұлағат»,КазНПУ им.Абая,2014.–148б.

4. **Ахметова А.К.** Музыкалық білім берудің тарихы мен теориясы [Текст] /А.К. Ахметова. – Алматы: Издательство:«Ұлағат», КазНПУ им. Абая, 2017. – 280 б.

5. **Ахметова А.К.** Методика совершенствования педагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова. – Алматы: «Ұлағат», КазНПУ им. Абая, 2017. – 96 с.

6. **Ахметова А.К.** Methods of improving the pedagogical technique of the music's teacher [Текст] /А.К. Ахметова. – Алматы: ЖК «Балауса», 2019. – 126 с.

Научно-методические статьи:

7. **Ахметова А.К.** Педагог-музыкантты кәсіби дайындаудағы сөйлеу мәдениеті [Текст] /А.К.Ахметова // Хабаршы. – Алматы, 2010. – № 4(25). – С. 43-46.

8. **Ахметова А.К.** Элементы педагогической техники в профессиональной подготовке учителя музыки [Текст] / А.К.Ахметова / Музыкальное искусство и педагогика музыкального образования: проблемы и перспективы развития: Сборник научных статей. – Алматы-Уфа, 2010. – С.116-120.

9. **Ахметова А.К.** К вопросу о педагогической технике учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова /Музыкальная культура и образование: актуальные проблемы и перспективы развития. Материалы международной научно-практической конференции. Московский государственный университет культуры и искусств институт музыки. – Москва, 2011. – С. 71-76.

10. **Ахметова А.К.** Актерско-сценические умения – важнейший компонент педагогической техники учителя музыки [Текст] / А.К.Ахметова /Международная науч-но-практическая конференция «Жамбыл и эпическое наследие тюркских народов». – Алматы: КазНАИ им. Т.Жургенова. 2011. – С. 493-496.

11. **Ахметова А.К.** Болашақ музыка мұғалімін кәсіби дайындауда педагогикалық практиканың маңызы [Текст] /А.К.Ахметова //Хабаршы. – Алматы, 2011. – С.187-189

12. **Ахметова А.К.** Актерско-сценические умения как составная часть педагоги-ческой техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова //Высшая школа Казахстана. – Алматы, 2012. – № 2. – С.153-156.

13. **Ахметова А.К.** Вербальные и невербальные средства в структуре педагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова /Материалы научно-практической конференции «Музыкальное образование в социокультурном развитии личности», посвященная 20-летию со дня создания кафедры музыкального образования в МГУКИ: – Москва, 2012. – С. 202-206.

14. **Ахметова А.К.** Структурообразующие элементы педагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова // Наука и новые технологии МОиН КР. – Бишкек, 2013. – № 5. – С. 298-300.

15. **Ахметова А.К.** Артистизм действий в технологии формирования педагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова // Известия вузов КР. – Бишкек, 2013. – № 5. – С. 243-244.

16. **Ахметова А.К.** Мотивационно-ценностный компонент в структуре совершенствования педагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова // Вестник Кыргызского государственного университета им. И.Арабаева.– Бишкек,2014.– С.68-70.

17. **Ахметова А.К.** Актерские умения как составная часть профессионально-педагогической деятельности учителя-музыканта [Текст]/А.К.Ахметова //Вестник Бишкекского гуманитарного университета им.К.Карасаева.– Бишкек,2014.–№ 4(30).– С.147-148.

18. **Ахметова А.К.** Ведущие принципы в структуре совершенствования педагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова // Вестник БГУ. – Бишкек, 2014. – № 4(30). – С.161-163.

19. **Ахметова А.К.** Педагогическая техника в профессиональной деятельности учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова /Наука как движущая антикризисная сила: инновационные преобразования, приоритетные направления и тенденции развития фун-

даментальных и прикладных научных исследований, 15-16 января 2016 г. – Санкт-Петербург. – СПб.: Изд-во «КультИнформПресс», 2016. – 52-55 с.

<http://elibrary.ru/item.asp?id=25222576>

20. **Ахметова А.К.** Ораторское искусство как часть педагогической техники учи-теля музыки [Текст] /А.К. Ахметова //Научно-методический журнал «Проблемы педа-гогики». – Москва: Издательство «Проблемы науки», 2016. – № 9(20). – С. 16-20. Им-пакт-фактор **РИНЦ**: 1,94 <http://elibrary.ru/item.asp?id=26638620>

21. **Ахметова А.К.** Специфические приемы педагогической техники педагога-му-зыканта [Текст] /А.К. Ахметова //Актуальные вопросы развития территорий: теорети-ческие и прикладные аспекты: Сборник научных статей. – Пермь, ЦСЭИ, 2016. – С. 89-92. http://media.wix.com/ugd/cb673c_bab61ff71e_5945c69b408170757d438b.pdf

22. **Ахметова А.К.** Художественно-операционный компонент в структуре совершенствования педагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова //Наука, техника и образование. – Москва: Издательство «Проблема науки», 2016. – № 9(27).– С.88-92.Им-пакт-фактор **РИНЦ**: 1,56 <http://elibrary.ru/item.asp?id=26693909>

23. **Ахметова А.К.** Основополагающие принципы и функции педагогической тех-ники педагога-музыканта [Текст] /А.К. Ахметова //Вестник. Серия «Педагогика и пси-хология». –Алматы:Издательство«Ұлағат», КазНПУ им. Абая,2016.– № 4(29).– С.17-23.

24. **Ахметова А.К.** Культура речи – важнейшая составляющая профессиональной подготовки педагога-музыканта [Текст] /А.К. Ахметова //Актуальные вопросы разви-тия территорий: теоретические и прикладные аспекты:Сборник научных статей.– Пермь: ЦСЭИ, 2016. – С. 86-89. <http://media.wix.com/ugd/-cb673cbab61ff71e5945c69b408170757d438b.pdf>

25. **Ахметова А.К.** Культура речи как важнейший компонент педагогической тех-ники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова /Наука как движущая антикризисная си-ла: инновационные преобразования, приоритетные направления и тенденции развития фундаментальных и прикладных научных исследований, 15-16 января 2016 г. – Санкт-Петербург. – СПб.: Изд-во «КультИнформ-Пресс», 2016. – С. 59-61.

РИНЦ <http://elibrary.ru/item.asp?id=25222586>

25. **Ахметова А.К.** Совершенствование педагогической техники учителя музыки в обучающем процессе [Текст] /А.К. Ахметова //Научно-методический журнал «Проб-ле-мы современной науки и образования». – Москва: Издательство «Проблемы науки», 2016. – № 26(68). – С. 88-92. **РИНЦ**: 1,52 <http://elibrary.ru/item.asp?id=26694910>

26. **Ахметова А.К.** Содержательно-коммуникативный компонент в структуре совершенствования педагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова // Вестник. Серия «Педагогика и психология». – Алматы: Издательство «Ұлағат», КазНПУ им. Абая, 2016. – № 4(29). – С. 146-154.

27. **Ахметова А.К.** Концептуальные подходы в структуре совершенствования пе-дагогической техники учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова //Вестник. Серия «Педа-гогические науки». – Алматы: Издательство «Ұлағат», КазНПУ им. Абая, 2016. – № 4(52). – С. 177-179.

28. **Ахметова А.К.** Specific features of social competence development in the future music teachers working at universities [Текст] /А.К. Akhmetova //International Journal of Environmental and Science Education (Turkey) – 2016. – V. 11. – Iss. 9. – P. 3001-3011.

SCOPUS. CiteScore: 0.9 SJR: 0.188 SNIP: 0.8340,326.

29. **Ахметова А.К.** Innovative technology is the basis of the formation of professional competence of future professionals in primary school [Текст] /А.К. Akhmetova // Social Sciences (Pakistan). – 2016. – Vol. 11. – Iss. 16. – P. 3853-3859.

SCOPUS. CiteScore: 2.3 SJR: 0.357 SNIP: 1.023

30. **Ахметова А.К.** Teaching methods to improve teaching techniques of the future teacher of music [Текст] /А.К. Ахметова //Вестник. Серия «Педагогические науки». – Алматы: «Ұлағат», КазНПУ им. Абая, 2017. – № 1(53). – С. 173-176.

31. **Ахметова А.К.** Педагогическая саморегуляция в художественно-коммуникативной деятельности учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова //Вестник Исыкульского государственного университета. – Каракол, 2017. – № 45. – С. 181-185.

32. **Ахметова А.К.** Психологические особенности актёрских умений учителя музыки в общении с обучающимися [Текст] /А.К. Ахметова //Вестник Исыкульского государственного университета. – Каракол, 2017. – № 45. – С. 213-217.

33. **Ахметова А.К.** The improvement of pedagogical technique of music teachers [Текст] /А.К. Akhmetova //Man in modern world: identity and intercultural communication. Dusseldorf, Germany, 2019. – P. 438-441.

34. **Ахметова А.К.** Психологический аспект актерских умений учителя музыки [Текст] /А.К. Ахметова // Наука и жизнь Казахстана. – Алматы, 2019. – № 10/1. – С.145-148.

35. **Ахметова А.К.** Creativity and emotional intelligence development of future music teachers [Текст] /А.К. Akhmetova // ArtsEduca 35 (Da Spain) – 2023. – E- ISSN. 22540709. – P. 23-34.

SCOPUS. CiteScore: 0.4 SJR: 0.236 SNIP: 0.398.

Ахметова Аймкуль Кадирбаевнанын 13.00.08 – кесиптик билим берүүнүн теориясы жана методикасы боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган «Музыка мугалимин кесиптик даярдоодо педагогикалык техникасын калыптандыруунун теориялык жана методикалык негиздери» аттуу диссертациялык изилдөөсүнүн

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндүү сөздөр: мугалимдин кесиптик ишмердүүлүгү, педагогикалык техниканын модели, өздүк регуляция, мугалимдин артисттүүлүгү, эмпатия, музыка мугалимдин педагогикалык техникасы.

Изилдөөнүн объектиси: педагогикалык университеттеги окуу-тарбиялоо процесси.

Изилдөөнүн предмети: музыкалык-педагогикалык адистиктин студенттерин даярдоодо педагогикалык техниканы калыптандыруу процесси.

Изилдөөнүн максаты: болочок музыка мугалимди ЖОЖдордо даярдоодо педагогикалык техникасын калыптандыруунун мазмуну менен методикасын теориялык негиздөө жана практикалык жактан иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн методдору: *теориялык* – изилдөө проблема боюнча философиялык, тарыхый-педагогикалык, методологиялык, психологиялык-дидактикалык адабияттар-ды илимий-теориялык талдоо, моделдештируу; *эмпирикалык* – байкоо жүргүзүү, аңге-мелешуу, сурамжылоо, анкеталоо, констатациялык жана калыптандыруучу педагогикалык эксперимент, анын жыйынтыктарын математикалык жактан иштеп чыгуу.

Алынган жыйынтыктар жана алардын жаңылыгы:

- «мугалимдин педагогикалык техникасы» түшүнүгү такталды, ал мугалимдин жалпы кесиптик билгичтиктеринин топтомуна курамдуу бөлүгү болуп кирген ыкмалар жана каражаттардын жыйындысы катары каралат;

- музыка мугалиминин педагогикалык техникасын ыкмалары менен каражаттары (актердук билгичтиктер, баарлашуунун вербалдуу жана вербалдуу эмес каражаттары, өзүн регуляциялоо, чыгармачылык, эмоционалдуулук, кеп маданияты, элестетуу ж.б.) ачыкталды;

- педагогду кесиптик даярдоодо педагогикалык техниканы калыптандыруунун жаңы концепциялык-дидактикалык модели түзүлдү;

- педагогикалык техниканы өнүктүрүүнүн автордук методикасы иштелип чыкты, «Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» атайын курсу алгач даярдалды.

Пайдалануу боюнча сунуштоолор:

- музыканын болочок мугалиминин педагогикалык техникасын илимий-методикалык жана инструменталдык камсыздоосун жетилтуу;

- болочок музыка мугалимдерди педагогикалык жана адистештирилген ЖОЖдордо даярдоодо педагогикалык техникасын калыптандыруу моделин, «Музыка мугалиминин педагогикалык техникасы» элективдүү дисциплинаны колдонуу;

- студенттердин өз алдынча иштөөсү үчүн болочок музыка мугалимдин педагогикалык техникасын калыптоо боюнча методикалык колдонмолорду, кошумча окуу куралдарын жарыкка чыгаруу.

Колдонуу аймагы: болочок музыка мугалимди кесиптик даярдоодо педагогикалык техникасын калыптандырууда иштелип чыккан структурасын, мазмунун жана принциптерин Кыргызстан Республикасынын педагогикалык ЖОЖдорунда, педагогдор квалификациясын жогорулатуу курстарында ишке киргизүүдө колдонсо болот.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования **Ахметовой Аймкуль Кадирбаевны** на тему: «Теоретические и методические основы формирования педагогической техники в профессиональной подготовке учителя музыки» по специальности 13.00.08 – теория и методика профессионального образования на соискание ученой степени доктора педагогических наук

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогическая техника, компетентность, саморегуляция, актерские умения, эмпатия, педагогическое общение.

Объект исследования: профессиональная подготовка учителя в системе высшего музыкально-педагогического образования.

Предмет исследования: процесс формирования педагогической техники как ведущего аспекта готовности учителя музыки к профессиональной деятельности.

Цель исследования: теоретическое обоснование и практическая разработка содержания и методики формирования педагогической техники будущего учителя музыки в вузовской подготовке.

Методы исследования: *теоретические* – научно-теоретический анализ философской, историко-педагогической, методологической, психолого-дидактической литературы по проблеме исследования, моделирование; *эмпирические* – наблюдение, беседа, опрос, анкетирование, констатирующий и формирующий педагогические эксперименты, математическая обработка их итогов.

Полученные результаты и их новизна:

- раскрыто содержание понятия «педагогическая техника будущего учителя музыки», рассматриваемая как совокупность приемов и средств и как ведущий инструмент деятельности специалиста на основе профессиональной компетентности.

- выявлены приёмы и средства педагогической техники учителя музыки (актерские умения, вербальные и невербальные средства общения, саморегулирование).

- создана новая концептуально-дидактическая модель формирования педагогической техники в профессиональной подготовке педагога;

- впервые разработана авторская методика формирования педагогической техники, основанная на материале впервые подготовленной элективной дисциплины «Педагогическая техника учителя музыки» и музыкально-актерского аутотренинга.

Рекомендации по использованию:

- совершенствование научно-методического и инструментального обеспечения педагогической техники будущего учителя музыки;

- использование модели формирования педагогической техники, элективной дисциплины «Педагогическая техника учителя музыки» при подготовке будущих учителей музыки в педагогических и специализированных вузах;

- издание методических руководств, дополнительных учебных пособий по формированию педагогической техники будущего учителя музыки для самостоятельной работы студентов.

Область применения: разработанные структура, содержание и принципы формирования педагогической техники в профессиональной подготовке будущего учителя музыки могут быть применены для внедрения в педагогических вузах Республики Казахстан, на курсах повышения квалификации педагогов.

SUMMARY

Akhmetova Aimkul Kadirbayevna's dissertation's research on the topic: "Theoretical and methodological foundations of the formation of pedagogical techniques in the professional training of music teacher" in the specialties 13.00.08 – theory and methodology of vocational education for the academician doctoral degree.

Key words: professional training, pedagogical technique, competence, self-regulation, acting skills, empathy, pedagogical communication.

Object of study: professional training of teachers in the system of higher musical and pedagogical education.

Subject of research: the process of formation of pedagogical technique as the leading aspect of the readiness of a music teacher for professional activity.

The purpose of the study: theoretical substantiation and practical development of the content and methodology for the formation of the pedagogical technique of the future music teacher in university training.

Research methods: *theoretical* – scientific and theoretical analysis of the philosophical, historical and pedagogical, methodological, psychological and didactic literature on the research problem, modeling; *empirical* – observation, conversation, questioning, questionnaires, stating and forming pedagogical experiments, mathematical processing of their results.

The obtained results and their novelty:

- the content of the concept "pedagogical technique of the future music teacher", considered as a set of techniques and means and as the leading tool of a specialist's activity on the basis of professional competence, is disclosed;
- methods and means of pedagogical technique of a music teacher (acting skills, verbal and non-verbal means of communication, self-regulation) are revealed.
- a new conceptual and didactic model of the formation of pedagogical technique in the professional training of a teacher has been created;
- for the first time, an author's methodology for the formation of pedagogical technique was developed, based on the material of the first prepared elective discipline "Pedagogical technique of a music teacher" and musical and acting auto-training.

Recommendations for use:

- improvement of the scientific, methodological and instrumental support of the pedagogical technique of the future music teacher;
- the use of the model of the formation of pedagogical technique, the elective discipline "Pedagogical technique of a music teacher" in the preparation of future music teachers in pedagogical and specialized universities;
- publication of methodological manuals, additional teaching aids on the formation of the pedagogical technique of the future music teacher for independent work of students.

Scope: the developed structure, content and principles of the formation of pedagogical technology in the professional training of a future music teacher can be applied for implementation in pedagogical universities of the Republic of Kazakhstan, in advanced training courses for teachers.